

Univerzita Karlova v Praze
Fakulta sociálních věd

Institut ekonomických studií

BAKALÁRSKA PRÁCA

2006

Jana Dullová

**Univerzita Karlova v Praze
Fakulta sociálních věd**

Institut ekonomických studií

BAKALÁRSKA PRÁCA

Koncepcia „Leniency programu“ v boji proti kartelom

Vypracovala: Jana Dullová
Vedúci: Ing. Zdeněk Hrubý CSc.
Akademický rok: 2005/2006

Prehlásenie:

Prehlasujem, že som bakalársku prácu vypracovala samostatne a použila som len uvedené pramene a literatúru.

Praha, 30. júna 2006

.....
Jana Dullová

Pod'akovanie:

Na tomto mieste by som chcela poďakovať svojmu odbornému konzultantovi pánovi **Ing. Zdeňkovi Hrubému, CSc.** za jeho cenné rady, psychickú podporu a čas, ktorý mi venoval k vypracovaniu tejto bakalárskej práce.

PROJEKT BAKALÁRSKEJ PRÁCE

TERMÍN BAKALÁRSKEJ SKÚŠKY: letný semester 2005/2006

AUTOR BAKALÁRSKEJ PRÁCE: Jana Dullová

VEDÚCI BAKALÁRSKEJ PRÁCE: Ing. Zdeněk Hrubý, CSc.

TÉMA: Koncepcia „Leniency programu“ v boji proti kartelom

CIEĽ PRÁCE: Vo svojej práci by som sa chcela venovať zakázaným dohodám a jednému zo spôsobov ako im zabrániť – „leniency programu“. Cieľom práce bude zhodnotenie efektívnosti Leniency programov aplikovaných v USA, v EÚ a v ČR, ako aj načrtnutie spôsobov, akými je možné túto efektívnosť ďalej zvýšiť.

V PRÁCI BUDE HĽADANÁ ODPOVEĎ NA NASLEDUJÚCE OTÁZKY:

- Na akom princípe funguje leniency program?
- Je leniency program schopný odstrániť firmy od uzatvorenia kolúzie?
- Akú budúcnosť majú tieto programy?
- Existujú spôsoby ďalšieho zefektívnenia týchto programov?

PREDPOKLADANÁ OSNOVA:

- 1) Koncepcie hospodárskej súťaže
- 2) Právna stránka hospodárskej súťaže
- 3) Kartelové dohody
- 4) Efektívnosť Leniency programov
- 5) Možné zlepšenia Leniency programov

ZÁKLADNÁ LITERATÚRA:

Bednář, J.: *Aplikace soutěžního práva v rozhodovací praxi: Z rozhodnutí Úřadu pro ochranu hospodářské soutěže, Komise a Evropského soudního dvora*, Praha, C. H. Beck, 2005, ISBN 80-7179-428-7

Kasan, J.: *Cenová politika a politika hospodářské soutěže*, 1. vyd., Praha, Vysoká škola ekonomická v Praze, 1994, ISBN 80-7079-245-0

Leslie, Ch. R.: *Antitrust Amnesty, Game Theory, and Cartel Stability*, Iowa City, Journal of Corporation Law, Winter 2006, Vol. 31, Iss. 2, pg. 453-488

Motta, M., Polo, M.: *Leniency programs and cartel prosecution*, CEPR, Discussion Paper No. 2349, January 2000, London

Raus, D., Neruda, R.: *Hospodářská soutěž po vstupu ČR do EU*, 1. vyd., Brno, CP Books, a.s., 2005, ISBN 80-251-0394-3

V Praze dňa 2.11.2005

.....
Jana Dullová
Študent

.....
Ing. Zdeněk Hrubý CSc.
Vedúci

KONCEPCIA „LENIENCY PROGRAMU“ V BOJI PROTI KARTELOM

ABSTRAKT:

Bakalárska práca sa zaoberá kartelovými dohodami a „Leniency programom“, ktorý predstavuje jeden z najúspešnejších spôsobov, akými je možné tieto zakázané dohody odhaliť. Vo svojej prvej časti popisuje vývoj koncepcií hospodárskej súťaže. Nasleduje nutný prehľad základných pojmov z oblasti práva ochrany hospodárskej súťaže, ako aj súťažného práva v USA, EÚ a v ČR. V nasledujúcich častiach sú popísané modely kartelových dohôd, Leniency programu a model väzňovho dilema. Na vytvorenie odporúčaní zlepšenia Leniency programov v USA, EÚ a v ČR boli použité závery z predchádzajúcich kapitol.

THE CONCEPT OF „LENIENCY PROGRAMME“ IN THE FIGHTING AGAINST CARTELS

ABSTRACT:

Bachelor thesis deals with cartel agreements and „Leniency programme“, which represents one of the most successful ways of detecting conspiracies.

In its very first part it describes the evolution of the concepts of competition policy. It is necessarily followed by basic terms in the field of the protection of competition, as well as competition law in the USA, the EU and the Czech republic. In the next parts, models of cartel agreements and Leniency Programme including the prisoner's dilemma model are presented. Then the conclusions from previous chapters are used to draw up the recommendations in order to improve the efficiency of Leniency programmes applied in the USA, the EU and the Czech republic.

1. ÚVOD	10
2. KONCEPCIE HOSPODÁRSKEJ SÚŤAŽE	11
2.1. Prvopočiatky ochrany trhu	12
2.2. Koncepcia slobodnej súťaže klasického liberalizmu	12
2.3. Neoklasická ekonomická škola	13
2.4. Koncepcia dokonalej konkurencie (Freiburská škola)	14
2.5. Inštitucionálny prístup	15
2.6. Neorakúska koncepcia	16
2.7. Koncepcia optimálnej intenzity súťaže	16
2.8. Koncepcia účinnej súťaže (Harvardská škola)	17
2.9. Neoklasická koncepcia slobodnej súťaže	18
2.10. Koncepcia prežitia (Chicagska škola)	19
2.11. Iné koncepcie súťaže	20
3. PRÁVNA STRÁNKA HOSPODÁRSKEJ SÚŤAŽE	21
3.1. Základné pojmy a právo hospodárskej súťaže	23
3.1.1. EÚ	26
3.1.2. ČR	29
3.2. USA	30
4. KARTELOVÉ DOHODY	32
4.1. Kartelové dohody	32
4.2. Teória hier	36
4.2.1. Väžňovo dilemma	37
4.2.1.1. Nashova rovnováha	37
4.2.1.2. Základný model väžňovho dilemma	37
4.2.1.3. Aplikácia väžňovho dilemma na kartely	39
4.3. Leniency program	41
4.3.1. „Drawn raids“	44

4.3.2. „Plea bargaining“	44
5. MODEL LENIENCY PROGRAMU	45
5.1. Model Leniency programu.....	45
5.1.1. Základný model (kooperácia ⇒ zmiernenie sankcie).....	45
5.1.2. Alternatívne pravidlá Leniency programu.....	48
5.1.2.1. Zmiernenie pokuty len pred zahájením vyšetrovania	48
5.1.2.2. Len prvá firma dosiahne zhovievavosť.....	50
5.1.2.3. Len firma „splňajúca kritérium“ dostane zníženie pokuty.....	51
5.1.2.4. Zhrnutie	52
6. EFEKTÍVNOSŤ LENIENCY PROGRAMOV.....	54
6.1. Leniency program v USA.....	54
6.2. Leniency program v EÚ	55
6.3. Leniency program v ČR.....	56
6.4. Možnosti zlepšenia Leniency programu	58
7. ZÁVER	60
8. POUŽITÁ LITERATÚRA A PRAMENE NA INTERNETE	62
ZOZNAM SKRATIEK:	65
ZOZNAM OBRÁZKOV:.....	66
ZOZNAM GRAFOV:	66
ZOZNAM TABULIEK:	66

1. Úvod

Vo svojej bakalárskej práci sa budem venovať Leniency programom (LPs), ktoré predstavujú jeden zo spôsobov, ktorými je možné kartelové dohody odhaliť.

Kolúzie patria k vážnym narušeniam hospodárskej súťaže (HS). Ich odhaľovanie je problematické, pretože členovia zakázaných dohôd sú motivovaní zatajovať sa pod vidinou vysokých ziskov. Jednou zo skutočností, ktorá však hrá do kariet protimonopolným úradom, je fakt, že kartely sú veľmi nestabilné. Je to spôsobené tým, že člen kartelu, ktorý podvádza bez toho, aby to ostatní zistili, zarobí ešte vyšší zisk než jeho ktorýkoľvek „pochválny“ člen. Ako zistíme v nasledujúcom texte, Leniency program (LP) je schopný túto nedôveru medzi členmi kartelu ešte viac podporiť.

V druhej kapitole popisujem vývoj koncepcií hospodárskej súťaže, ktoré mali vplyv na formovanie praktickej protimonopolnej politiky.

Nakoľko s kartelovými dohodami je neodmysliteľne späté aj súťažné právo, tretia kapitola obsahuje základný prehľad pojmov z oblasti práva hospodárskej súťaže, ako aj protimonopolnej legislatívy v Spojených štátoch amerických (USA), Európskej únii (EÚ) a v Českej republike (ČR).

Nasledujúca kapitola je venovaná kartelovým dohodám. Najprv spomeniem, za akých podmienok môže na trhu dôjsť k vzniku a udržaniu kartelu. Potom pomocou modelov popisujem situáciu na trhu v prípade jeho vytvorenia. V ďalšej časti kapitoly rozoberiem základný model väzňovho dilemma a potom jeho aplikáciu na kartely. Posledná časť tejto kapitoly predstaví koncepciu samotného „Leniency programu“- „programu zhovievavosti“.

V piatej kapitole popíšem jeden z modelov Leniency programu a načrtnem alternatívne pravidlá tohto programu, ktoré by mali viesť k jeho zefektívneniu.

V ďalšej kapitole aplikujem možnosti zefektívnenia Leniency programu, ktoré boli navrhnuté v predchádzajúcej kapitole, na prípad USA, EÚ a ČR.

V závere podávam stručné zhrnutie a zhodnotenie danej problematiky.

2. Konceptie hospodárskej súťaže

celá kapitola "výchovná"
nabírala na 2-3 stránky
priebehu...

V tejto kapitole budem venovať pozornosť prevažne americkému a nemeckému územiu, nakoľko pred 116 rokmi USA otvorili cestu k rozvoju rozsiahleho systému protimonopolného zákonodarstva a súvisiacej hospodárskej politiky nielen v USA, ale aj v Európe. O Nemecku môžeme povedať, že predstavuje kolísku európskej protimonopolnej politiky. Taktiež je i krajinou s najrozsiahlejšími skúsenosťami v oblasti kartelizácie a koncentrácie hospodárskej moci. Podobne ako v Nemecku sa súťažná politika vyvíjala aj v ostatných krajinách centrálnej Európy. [Paneš, Šíma, 2005, str.69-70]

Praktická protimonopolná politika sa vďaka novým teoretickým prístupom jednotlivých škôl ekonomického myslenia k HS v dlhšom časovom období pretvára. Každá nová významná ekonomická teória mala v histórii značný vplyv na postoj vládnych autorít k otázke protimonopolnej hospodárskej politiky. Často bola diskutovaná možnosť reformy protimonopolného zákonodarstva, eventuálne aj jeho úplné zrušenie.

Z hľadiska histórie je možné v americkej protimonopolnej legislatíve postrehnúť väčší dôraz na vzťah medzi štruktúrou, chovaním a výsledkom, i keď striktnosť jeho uplatňovania sa v čase menila. Taktiež je ale zrejmé, že v 80. rokoch minulého storočia sa prejavila silnejšia tendencia americkej administratívy k preberaniu ideí chicagskeho štýlu ekonomického myslenia.

Európsky (kontinentálny) prístup k politike ochrany HS bol v druhej polovici dvadsiateho storočia výrazne ovplyvnený Freiburskou školou a oproti tomu tiež myšlienkami F. A. Hayeka. Od 70. rokov minulého storočia potom proti sebe stoja Kantzenbachova a Hoppmannova koncepcia.

Na **americkú súťažnú politiku** mala najvýraznejší vplyv neoklasická a neorakúska škola ekonomického myslenia, pričom v súčasnosti možno protimonopolnú politiku USA označiť za dlhodobu formovanú teoretickým stretom Harvardskej a Chicagskej školy. [Paneš, 2005]

V nasledujúcich podkapitolách predstavím prvé náznaky ochrany trhu ako aj jednotlivé konceptie HS.

2 hlavné koncepcie
klasická koncepcia - politická koncepcia
11 - konkurenčná
of market

2.1. Prvopočiatky ochrany trhu

Rané nesystematické formy ochrany HS nájdeme už v dobe **antického Grécka**, v dobe vzniku prvých silných mestských štátov. Zárodoky protimonopolných zákonov však možno rozpoznať aj v hlbšej minulosti u starovekých obchodných civilizácií Číny, Babylónie a Indie. V **predrímskom období** existovali taktiež monopolistické tendencie a dohody o cenách a rozdelení trhu, ktoré boli sankcionované pokutami. V 6. storočí n.l. vydal rímsky cisár Justinián rozsiahle dielo *Corpus Juris Civilis Justiniareum*, ktoré obsahovalo protikartelové, protimonopolné zákony a zákony proti úžerníctvu. Pre **stredovek** bolo charakteristické vytváranie a podpora monopolov udeľovaním privilégií a výlučných práv. **Merkantilizmus** potom so svojím dôrazom na výrobu prišiel s názorom, že konečný prínos pre štátnu pokladňu je nadradený ochrane spotrebiteľov. K sformulovaniu prvej ucelenej teoretickej koncepcie ochrany HS tak dochádza až s príchodom anglického ekonóma A. Smitha.

2.2. Konceptia slobodnej súťaže klasického liberalizmu

K najvýznamnejším predstaviteľom smeru patrila A. Smith. Konceptia vznikla pri konflikte s absolutizmom a hospodárskou politikou merkantilizmu.¹ Merkantilisti boli presvedčení o tom, že záujmy národa sú odlišné od záujmov jednotlivcov. Z toho vyplývala ich potreba silného štátu, ktorý by pretváral individuálne záujmy na národný záujem. Oproti tomu klasikovia videli zlad'ovanie záujmov nie v štátnych zásahoch, ale pomocou **neviditeľnej ruky trhu**. To umožnilo sklbiť vlastný záujem so záujmom spoločenským. [Holman, 2005] *(negime', mi odur: nem' čine...)*

Slobodná súťaž bola podľa klasického liberalizmu formovaná v 18. a začiatkom 19. storočia považovaná za rozhodujúcu *riadiacu, kontrolnú aj podnecujúcu inštitúciu*. Jednotlivec sleduje predovšetkým svoje **vlastné ciele** a slobodná súťaž je prostriedkom pre obmedzenie a kontrolu hospodárskej moci uplatňujúcim svoju kontrolnú funkciu bez nutnosti použitia moci štátnej. V slobodnej hre ponuky a dopytu sa predávajúci a kupujúci prispôsobujú správnej cene, množstvu a kvalite metódou pokus-omyl. Najdôležitejším akčným parametrom súťažiacich je cena výrobku. [Kasan, 1994]

¹ Podľa merkantilistickej doktríny obchodnej bilancie mala byť národná politika podriadená zaistiťovaniu exportných prebytkov krajiny. Merkantilisti považovali zahraničný obchod za hru s nulovým súčtom, v ktorej vyhrali tí, ktorí mali aktívnu obchodnú bilanciu a prehrávali tí, ktorí ju mali pasívnu. Doktrína

Za ideálny ekonomický systém považovali teda klasici systém založený na slobodnej trhovej konkurencii a slobode trhu, vystihovaný heslom fyziokratov *laissez faire*. Úlohou štátu bolo len vytvoriť a právne zabezpečiť systém slobody, čo by zaistilo platnosť neobmedzenej súťaže.

Klasickí liberalisti, aj keď to zvlášť neformulovali, doporučovali vlastne trhovú štruktúru, ktorú by sme dnes identifikovali ako homogénny alebo heterogénny oligopol,² samozrejme v podmienkach slobodnej súťaže. [Paneš, 2005, str. 813] [Kasan, 1994]

2.3. Neoklasická ekonomická škola

?

V druhej polovici 19. storočia zahájila marginalistická revolúcia, nadväzujúca na A. Smitha, zmenu ekonomického paradigmatu. Neoklasici sa narozdiel od klasikov sústredili na statickú rovnováhu, ktorá mohla mať dve formy: cambridgeskú *ceteris paribus* alebo lausannskú agregáciu. Neuvažovali dynamickú rolu konkurencie, preto bol ich prístup vzdialenejší realite.

Neoklasická analýza však vytvorila základy pre model dokonalej konkurencie, ktorý mal výrazný vplyv na medzivojnovú praktickú hospodársku politiku, dva modely nedokonalej konkurencie (zdokonalili neoklasickú ekonomickú teóriu pomocou metód A. Marshalla), ako aj pre model monopolistickej konkurencie E. H. Chamberlina a pre nedokonalú konkurenciu J. Robinsonovej. Posledné dva spomenuté modely sú štandardnou súčasťou mikroekonomickej teórie hlavného prúdu.

Chamberlinove štúdie boli použité ako východisko pre teóriu hier, ktorá v súčasnosti nachádza svoje uplatnenie v podobe *leniency programu*.³ [Paneš, 2005, str. 813-814]

teda viedla k ochrannárskej obchodnej politike s vysokými dovoznými clami, exportnými monopolmi, vývoznými subvenciami a pod.

² *Oligopol* - trhovú štruktúru na strane ponuky, vyznačujúca sa existenciou malého počtu firiem v odvetví, pričom aspoň niektoré firmy môžu ovplyvňovať celkovú cenu odvetvia. Spravidla sa vyskytujú určité bariéry na vstupe do odvetvia. Homogénny, resp. heterogénny oligopol – vyrábaný produkt je homogénny, resp. diferencovaný.

³ *Leniency program* („program zhovievavosti“) = program, ktorý zmierni, resp. úplne oslobodí súťažiteľa od platenia pokuty na základe odhalenia a priznania sa ku kartelovej dohode.

<http://www.compet.cz/Aktuality/leniency%202004.htm>

Sú to práve leniency programy, ktorými sa chcem zaoberať vo svojej práci podrobnejšie.

2.4. Konceptia dokonalej konkurencie (Freiburská škola)

Moderná povojnová história Nemecka je charakterizovaná snahou vytvoriť rámcové podmienky pre dynamický ekonomický vývoj. **Ordoliberalizmus**⁴ Freiburgskej školy bol jedným z ideových zdrojov⁵ sociálneho trhového hospodárstva⁶. Vo všeobecnosti pod týmto pojmom rozumieme prevažne normatívny teoretický ekonomický smer, ktorý nadobudol svoju podobu koncom 30. rokov dvadsiateho storočia. Bol reakciou na udalosti vtedajšej doby, predovšetkým na hospodársku krízu na začiatku 30. rokov a rovnako aj nacistický štýl direktívne riadeného hospodárstva. [Krabec, 2005, str. 882-883]

K Freiburgskej škole radíme ekonómov W. Euckena a L. Mickscha a právnikov F. Bohma a H. Grossmanna-Doertha⁷.

Konkurencia má podľa ordoliberálov širší než len rýdzo ekonomický význam. Popri ekonomických funkciách trhovej konkurencie, akými sú napr. alokácia výrobných faktorov, tvorba ceny, primárne rozdeľovanie dôchodku, rastúca efektivita, kladli ordoliberáli dôraz na **význam konkurencie** ako na faktor zabezpečujúci osobnú slobodu a spoločenskú stabilitu. [Krabec, 2005]

Trhové subjekty sa usilujú, aj keď len na krátke obdobie, nadobudnúť monopolné postavenie. Pod vplyvom tejto snahy je prirodzené, že v ekonomickom systéme môže dochádzať k poruchám trhového mechanizmu. Z toho ordoliberáli usudzujú, že vznik a posilnenie hospodárskeho poriadku nemožno ponechať spontánnej evolúcii. [Kasan, 1994] [Holman, 2005] [Krabec, 2005] Ako nevyhnutná sa teda ukazuje existencia štátnej authority. **Štát** má vytvoriť právne inštitucionálny poriadok, ktorý zaručí voľnú trhovú konkurenciu a zároveň aj nezasahovanie štátu do trhových procesov. [Holman, 2005]

⁴ Pozri Holman, 2005, str. 342-350, Dědič, Švarc, 1994, str. 514 alebo <http://en.wikipedia.org/wiki/Ordoliberalism>

⁵ Iným ideovým zdrojom bol *neoliberalizmus*. Sociológovia a ekonómovia A. Rustow, W. Ropke a A. Müller-Armack vyžadovali od štátu plnenie aktívnej úlohy pri riešení problémov vyplývajúcich z aplikácie *laissez faire*. Podľa Euckena politika *laissez faire* vychádza z nedodržiavateľného predpokladu racionálne a ekonomicky sa rozhodujúcich spotrebiteľov, ktorých konanie približuje systém k stavu rovnováhy. Na druhej strane, centrálné plánované hospodárstvo štátom je pre ordoliberálov poriadkom, ktorý nie je zlučiteľný s politickou a ekonomickou slobodou a ktorý nie je možné aplikovať dlhodobo. Ordoliberalisti preto uznávajú za jediný víťazný systém sociálne trhové hospodárstvo. [Krabec, 2005, str. 882-884]

⁶ Pozri http://en.wikipedia.org/wiki/Social_market_economy

⁷ Pozri http://en.wikipedia.org/wiki/Walter_Eucken, http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m0254/is_4_64/ai_n15878668, http://de.wikipedia.org/wiki/Hans_Gro%C3%9Fmann-Doerth

Pokiaľ sa štát o takéto súťažné usporiadanie nestará, na jednej strane dochádza k obmedzovaniu alokačnej funkcie ceny a tým aj k strate blahobytu, a na druhej strane vplyvom záujmových skupín a mocenských zoskupení vzniká veľká hospodárska moc. Všeobecné právo súťaže musí platiť všade tam, kde je trhová forma dokonalej konkurencie uskutočnená alebo aspoň uskutočniteľná, v iných prípadoch (napr. u prírodného monopolu) musí platiť zvláštne právo súťaže. Situáciu dokonalej konkurencie možno docieľiť zákazmi kartelov s ostro vymedzenými výnimkami a preventívnou kontrolou koncentrácie. Krajnou možnosťou je rozdelenie trhu ovládajúcich firmami. [Kasan, 1994]

monopolizácia je jedna z hlavných príčin vzniku veľkej hospodárskej moci

2.5. Inštitucionálny prístup

Americký inštitucionalizmus bol *kritickou reakciou* ekonomickej teórie na úplné *zanedbanie role inštitúcií* v modernej trhovej ekonomike neoklasickou školou. Tento smer ekonomického myslenia sa rozvíjal s USA až do konca druhej svetovej vojny. K jeho najvýznamnejším predstaviteľom patrili G. C. Means a J. K. Galbraith.

Podľa Meansa nie sú záujmy monopolu v rozpore so spoločenskými záujmami. Tvrdil, že ich aktivity sú dokonca celospoločensky prospešné. Monopolne stanovované ceny považuje za typické pre celé hospodárstvo (nielen pre koncentrované trhy).

Galbraith⁸ považuje **monopolizáciu** za nevyhnutný a nezvratný jav. Podľa neho pozícia moci nemá dlhé trvanie, pretože na opačnej strane trhu sa automaticky vytvárajú vyvažujúce koalície, ktoré pôvodnú moc neutralizujú. Vytváranie protimoci v podobe kartelov a fúzií je jedinou obranou malých podnikov proti pôvodnej moci, preto má štát pomáhať pri ich organizovaní. Táto teória sa však neosvedčila, pretože takáto koncentrácia výroby by mohla napokon vyústiť do sveta bilaterálnych monopolov úplne ovládajúcich hospodársku politiku. [Paneš, 2005, str. 815]

charakteristický jav ...

príklad ...

... napr. ... (napr. ...)

Príklad „charakteristický jav“

Príklad G. C. Meansa pre monopol

⁸ Pre ďalšie informácie ohľadne jeho prístupu pozri [Tokárová, 2004, str. 402-403] alebo [Holmáček, 2005, str. 328-330]

monopolizácia (príklad, nie je to koncentrácia na 1 firmu (na strane monopolizácie) ...

2.6. Neorakúska koncepcia

Na súčasnú podobu teoretických koncepcií HS mali (najmä v USA od polovice dvadsiateho storočia) významný vplyv názory dvoch osobností neorakúskeho ekonomického myslenia – L. E. von Misesa a F. A. Hayeka. Tento smer duchovne nadväzoval na liberalizmus klasickej školy. Podľa Kirznera to bol predovšetkým posun paradigmatu ekonómie hlavného prúdu smerom k neoklasickej analýze dokonale konkurenčnej rovnováhy, ktorý prinútil Rakúšanov formulovať svoj vlastný prístup. [Paneš, 2005, str. 816]

Podľa Misesa monopolné ceny možno trvalo požadovať, ak sú umožňované na základe disponovania surovinami a prírodnými silami, nie štátnymi zásahmi. Tvrdí, že **monopolista trh neovláda** a taktiež nemá ani schopnosť diktovať ceny. O ovládnutí trhu by bolo možné hovoriť iba v prípade, že by bol daný výrobok existenčne nepostrádateľný a nenahraditeľný. Podľa Misesa *hospodársky vývoj naviac nevykazuje tendenciu k vytláčaniu konkurencie*. [Mises, 1998, str. 79-82] [Paneš, 2005]

Aj pre Hayeka predstavuje *trh dynamický proces nepretržitých zmien*. Podľa neho môže aj nedokonalá konkurencia vykazovať lepšie výsledky ako akýkoľvek iný stav, ktorý môže privodiť centrálné riadenie. Za hlavné považuje Hayek fakt, že nie samotný monopol, ale **bránenie konkurencii je škodlivé**. Najnebezpečnejšia je možnosť diskriminácie konkrétnych subjektov a výskytu situácie, v ktorej by mohol monopolista svojich skutočných alebo potenciálnych konkurentov prijať k chovaniu, ktoré bude vyhovovať jemu. To by malo byť podľa jeho názoru jednoznačne zakázané. [Hayek, 1994] [Paneš, 2005]

2.7. Koncepcia optimálnej intenzity súťaže

Teoretickým podkladom pre novelizáciu⁹ nemeckého Zákona proti obmedzovaniu súťaže prijatej v roku 1973 Spolkovým snemom bola koncepcia E. Kantzenbacha.¹⁰ Tento zákon dodnes predstavuje ťažisko nemeckej regulácie súťaže. [Paneš, 2005]

Podľa Kantzenbacha je **dokonalá konkurencia** natoľko extrémny prípad, že **nie je funkčná**. Za trhovú formu s optimálnou funkčnosťou považuje takú formu, ktorá

⁹ Pre vývoj antimonopolnej politiky v Nemecku pozri [Paneš, Šíma, 2005, str. 70-72]

¹⁰ Tým nastal čiastočný odklon teoretickej fundácie nemeckej antimonopolnej politiky od ordoliberalnej tradície päťdesiatych rokov k aktivistickej regulačnej politike rokov šesťdesiatych. Z toho istého dôvodu došlo aj k inštitucionalizácii Monopolnej komisie na čele s predsedom Kantzenbachom.

spĺňa určité funkcie súťaže¹¹ (napr. dopytovo orientovaná štruktúra ponuky tovaru, rýchly technologický pokrok).

Predošlú politiku súťaže pokladá Kantzenbach za statickú. Snahou je dospieť k optimálnej intenzite súťaže. Efektivitu intenzity súťaže posudzuje podľa dvoch faktorov:

- 1) Potenciálna intenzita súťaže,
- 2) Sklon ku kartelizácii.

Na základe tejto úvahy Kantzenbach uzatvára, že efektívna intenzita súťaže je maximálna v širokom oligopole s miernou diferenciáciou produktu. [Kasan, 1994, str. 87-89]

Pre politiku súťaže to znamená podporovanie takých opatrení, aby sa táto trhová štruktúra na danom trhu vytvorila, resp. udržala: štát prijme opatrenia v podobe rozbíjania príliš úzkeho oligopolu (napr. zabránením v reštriktívnych dohodách) alebo v podobe podpory homogenizácie príliš diferencovaných produktov či kooperácie subjektov na príliš atomizovanom (polypolnom¹²) trhu. [Paneš, 2005, str. 818]

2.8. Konceptia účinnej súťaže (Harvardská škola)

Patrí k teóriám, ktoré vychádzajú z dynamiky trhov.¹³ Zaujíma sa o to, či je súťaž na danom trhu dynamicky účinná, teda funkčná.¹⁴ Za zakladateľa tejto školy považujeme E. S. Masona. Ďalším dôležitým predstaviteľom je J. M. Clark.¹⁵ [Kasan, 1994] Možno badať istú príbuznosť s Kantzenbachovou teóriou - obe vychádzajú z kauzálneho trhového vzťahu. Na harvardský prístup malo vplyv aj ekonomické myslenie Galbraitha a Chamberlina. [Paneš, 2005]

Podľa tejto koncepcie je klasická teória cien nepostačujúca, preto sa predstavitelia Harvardskej školy snažia nájsť ďalšie faktory vysvetľujúce prax. Výsledkom ich snahy je vytvorenie **charakteristickej schémy**, ktorá je daná **štruktúrou trhu a trhovým chovaním**. Podľa toho, na ktorý z daných faktorov je kladený väčší dôraz rozpoznávame dva smery:

¹¹ Pre podrobnejší popis funkcií pozri [Kasan, 1994, str. 87]

¹² *Polypolium* = dokonalá konkurencia, pozri [Tokárová, 2004, str.390]

¹³ Ďalšími teóriami, ktoré vychádzajú z dynamiky trhov sú teória protiváhy (*countervailing power*) a spomínaná teória optimálnej intenzity súťaže. [Dědič, Švarc, 1994, str.515]

¹⁴ Pôvodný anglický termín je *workable*. Pozri [Tokárová, 2004, str.401]

¹⁵ Zaviedol pojem účinná súťaž. [Kasan, 1994, str. 91]. Pre stručný životopis a prehľad, čím sa zaoberal pozri [Holman, 2005, str. 326] alebo [Tokárová, 2004, str.401-402]

- 1) *Štrukturalisti* – za dôležitý faktor považujú len faktor štruktúry trhu. K tomuto smeru patrí napr. J. S. Bain.
- 2) *Behavioristi* – predpokladajú opak. Predstaviteľom je napr. F. M. Scherer.

[Kasan, 1994, str. 91-92]

Harvardská škola vychádza z názoru, že trhová moc *per se* je škodlivá.¹⁶ Ťažisko ekonomickej analýzy je teda v štruktúre trhu. Silne koncentrovaná trhová štruktúra je pokladaná za synonymum pre monopolné chovanie. Hypotézou predstaviteľov Harvardskej školy je, že ziskovosť rastie s trhovou mocou (a tá zase s koncentráciou výroby). Proti trhovej moci je potrebné bojovať, aby sa eliminovali nedostatky ako neefektívnosť vstupu a výstupu monopolného podniku, náklady monopolného boja, neefektívnosť kartelizácie a výberu (selekcie).

Kauzálny vzťah *štruktúra-chovanie-výsledok* (structure-conduct-performance, SCP) predstavoval v istom zmysle intelektuálne odôvodnenie protimonopolnej politiky a požiadavky existencie **silného protimonopolného úradu** optimalizujúceho trhové prostredie. [Paneš, 2005, str. 819-820]

2.9. Neoklasická koncepcia slobodnej súťaže

Táto teória bola pôvodne vytvorená ako kritika viacerých koncepcií. Ku kritizovaným koncepciám patrili koncepcia účinnej súťaže (Harvardská škola), optimálnej intenzity súťaže [Kasan, 1994] [Paneš, 2005] či koncepcia ordoliberalov [Kasan, 2005]. Neskôr sa pod vplyvom myšlienok F. A. Hayeka približovala k Chicagskej škole. Jej predstaviteľom je napr. E. Hoppmann. V Nemecku patrí tento prístup aj teraz k opozičnému ekonomickému mysleniu Kantzenbacha.

Liberálni ekonómovia nesúhlasia s pojatím hospodárskej súťaže z hľadiska dokonalej konkurencie predovšetkým kvôli jeho úplnej statickosti, nemožnosti dosiahnutia úspor z rozsahu, absencii neistoty a oslabeniu podnetov pre produktové a produkčné zlepšenia. [Paneš, 2005, str. 818]

Pre túto koncepciu sú typické sú tri tézy: téza „**non-dilemma**“, „**rule of law**“¹⁷ a „**non-separabilis**“. Prvá téza hovorí, že zaistenie slobody trhového konania implikuje zabezpečenie ekonomickej efektívnosti výsledkov. Podľa druhej tézy politika súťaže sa vyčerpáva v odpovedajúcom vytvorení právnych noriem. Tieto normy, čisto ako zákazy

¹⁶ Tento smer ekonomického myslenia mal rozhodujúci vplyv na praktickú hospodársku politiku USA v oblasti HS. V druhej polovici 20. storočia nastal posun pozornosti smerom od trhovej štruktúry k chovaniu firmy. [Paneš, 2005, str. 819]

per se, musia vytvárať pravidlá hry pre uvážlivý tlak procesu voľnej súťaže. V súlade s tézou „non-separabilis“ nie je prípustné vytrhnúť jeden trh z trhového procesu a analyzovať ho izolovane od celku. Vďaka poslednej téze má koncepcia svoje ekonomické odôvodnenie. [Kasan, 1994, str. 89-90] [Dedič, Švarc, 1994, str. 514-515]

2.10. Koncepcia prežitia (Chicagska škola)

Túto školu poznáme aj pod názvom **ekonomická teória práva**. Predstaviteľmi tejto koncepcie sú napr. G. J. Stigler¹⁸, M. Friedman a G. Becker. Vychádza z učenia neorakúskej školy¹⁹ a je možné nájsť určitú podobnosť s klasickou koncepciou slobodnej súťaže. Vplyv neorakúskej školy vidieť v dôraze na stav neistoty a neustále sa meniace nerovnováhy. Spočiatku bola táto koncepcia formovaná ako kritika prác a hypotézy štruktúra-chovanie-výsledok, o ktorej hovorila Harvardská škola.

Prívrženci Chicagskej školy odmietajú existenciu priameho vzťahu medzi monopolnou mocou a koncentráciou a nesúhlasia s násilným rozbíjaním podnikov. Preto je touto smeru vlastné čo možno najširšie oslobodenie od zásahov štátu. U štátnych monopolov je potrebné využívať pravidlá *per se*. Tým sa vyhneme zbytočným konfliktom, cenovým dohodám a monopolizácii výrobných prostriedkov. Podľa Friedmana v praxi vzniká monopol najčastejšie z vládnej podpory tajných dohôd medzi jednotlivcami. [Paneš, 2005, str. 820-821] [Dedič, Švarc, 1994] [Kasan, 1994, str. 94]

Chicagska škola interpretuje **antitrustovú politiku** ako politiku chrániacu už vytvorenú trhovú štruktúru pred destabilizujúcimi vplyvmi. Pokladá ju za **zbytočnú**, pretože ochraňuje neefektívne firmy, diskriminuje zvýšením cien a narušuje konkurenciu obmedzením fúzií. U tejto teórie prevažuje veľmi dlhá časová perspektíva a rozvoj trhu je posudzovaný pomocou Stiglerovho „testu prežitia“. Podľa neho to, čo dlhodobo prežíva je efektívne. Trh je hodnotený len z hľadiska alokačnej a výrobnjej efektívnosti.²⁰ [Paneš, 2005] [Dedič, Švarc, 1994]

Účelom ekonomickej analýzy práva je vyšetrovanie súčasných a potenciálnych pravidiel ako aj ich administratívneho a trhového presadzovania z hľadiska efektívnosti. Dôležitou súčasťou tejto koncepcie je i **teória vlastníckych práv**. [Kasan, 1994, str. 94]

¹⁷ Pozri v [Boguszak, Čapek, Gerloch, 2001, str. 185-186]

¹⁸ Kratším článkom približujúcim Stiglerov, Pelzmanov a Beckerov prístup je [Schwarz, 2003, str. 64-67]

¹⁹ Jej predstaviteľmi sú predovšetkým L. v. Mises, F. A. Hayek, I. M. Kirzner a M. N. Rothbard. Bližšie k ich názorom pozri [Říkovský, 2004, str. 221-242]

2.11. Iné koncepcie súťaže

Uvedené koncepcie nepredstavujú ani zďaleka všetky koncepcie politiky súťaže, avšak pre obmedzený rozsah bakalárskej práce som sa rozhodla nasledujúce dve len stručne spomenúť:

- *Koncepcia F. U. Willkeho* – priznáva správnosť úvah ako novoklasickej slobodnej súťaže a Chicagskej školy, tak aj Harvardskej účinnej súťaže. Základom je hypotéza, že slobodná súťaž, neohraničená dohodami či príkazmi úradov vedie normálne k výsledkom, ktoré môžu byť považované za žiaduce (Chicagska škola). Na druhej strane ale uznáva, že táto hypotéza na niektorých trhoch stráca dočasne, ale aj trvalo platnosť a že sú nutné určité obmedzenia súťaže, ktoré vedú k lepšiemu naplneniu cieľov.
- *Koncepcia H. Bartlinga* – v súlade s jeho presvedčením musia byť trhové procesy niekedy korigované štátom. Jeho koncepcia sa najviac blíži Hoppmanovej, avšak je prísnejšia. [Kasan, 1994]

²⁰ Oproti tomu Harvardská škola sa snaží aj o zabezpečenie spravodlivej distribúcie príjmov a dekoncentrácie.

3. Právna stránka hospodárskej súťaže

Právo a ekonómia majú spoločné korene a z hľadiska histórie to bola práve ekonómia, ktorá sa od práva v 19. storočí odklonila. Obe disciplíny sa v 20. a 21. storočí k sebe opäť približujú. Ekonómovia si uvedomujú väzbu s právom a súčasne aj vplyv práva na hospodárstvo.

Právo predstavuje poriadok, ktorý reguluje spoločenské vzťahy. Existencia právneho poriadku sa neodmysliteľne viaže k teórii práva a opačne. Právna teória rozlišuje tzv. právne kultúry či systémy. Spomeniem dva z nich – **kontinentálne** (rímskoprávne) a **anglosaské právo** (common law²¹). Oba systémy často poskytujú tie isté riešenia, i keď sa od seba vzájomne odlišujú. Napr. v anglosaskom svete hrajú etické normy a zvyky dôležitú úlohu, kým v rímskoprávnom kontexte sa im taký veľký význam neprikladá. V prípade anglosaského systému sa pri hľadaní rovnováhy možno spoľahnúť i v právnej oblasti na voľnú ruku trhu. [Bortel, 2005, str. 661-662]

Dôležitou odlišnosťou týchto dvoch typov právnych kultúr sú najmä **pramene práva**. Hlavným prameňom (formou) kontinentálneho európskeho právneho poriadku je **zákon**, kým pre „common law“ sú typickým prameňom **súdne precedenty**.²² [Boguszak, Čapek, Gerloch, 2001, str. 23]

Väčšina rokovaní ekonomických subjektov nesporne nevychádza z detailného poznania formálnych inštitúcií²³, lež zo všeobecnej (neformálnej) predstavy, aké tieto inštitúcie sú alebo aké by byť mali.

Komparatívnou výhodou **common law systému** je jeho flexibilita a stabilita. Common law finančné systémy sú rozvinutejšie ako systémy s rímskoprávnymi koreňmi. Vzhľadom na to, že právne prostredie ovplyvňuje rozvoj finančného sektoru,

²¹ Termín *common law* má viac významov: v užšom zmysle označuje právo tvorené súdnymi precedentami; v najširšom zmysle sa tento názov prenáša na celý systém – angloamerický typ právnej kultúry, v ktorom sú súdne precedenty jedným z hlavných prameňov práva. Býva označované aj ako *case law* (precedenčné právo). Obširnejšie pozri v [Boguszak, Čapek, Gerloch, 2001, str. 48-57, 101-102]

²² *Precedent* ako prameň práva je individuálny právny akt (súdne rozhodnutie), ktoré nadobúda normatívny význam, ak sa ním rieši doteraz právnymi normami neregulovaný prípad. Prvé individuálne rozhodnutie takéhoto prípadu sa stáva obecné záväzným v tom zmysle, že rozhodovanie v prípadoch rovnakého druhu je viazané vzorom tohto prvého rozhodnutia prípadu. [Boguszak, Čapek, Gerloch, 2001, str. 50]

²³ Znakom práva je formálne stanovená norma chovania. Za *právnu normu* považujeme objektívne existujúce všeobecne záväzné pravidlo chovania, na dodržiavanie ktorého dohliada štát. *Dokonale formálne inštitúcie* majú formálne stanovené pravidlo chovania a postih za jeho nedodržanie. *Nedokonale formálne inštitúcie* na jednej strane stanovujú pravidlá chovania, no na druhej strane chýba stanovenie postihnutia v prípade ich nedodržania. Delenie inštitúcií však nie je striktné, obe kategórie sa do veľkej miery prelínajú. Bližšiu definíciu formálnych a neformálnych inštitúcií pozri v [Mlčoch, 2005, str. 29-31]

je systém common law opäť efektívnejší. V rímskoprávnej tradícii je právo upravované politickou cestou so všetkými neduhmi ako napr. medzera v právnej úprave, predstavuje stav následne pre finančný sektor neefektívny. Napriek tomu ale nesmieme zabúdať, že právo nie je jediným faktorom ekonomickej úspešnosti.

V posledných desaťročiach dochádza vplyvom **globalizácie** svetovej ekonomiky k stále väčšiemu vzájomnému ovplyvňovaniu právnych poriadkov v rámci jednotlivých právnych kultúr i vo vzťahu navonok. V odbore ekonomického práva, najmä v oblasti bankových a finančných služieb, dochádza k najvýznamnejším trendom smerujúcim k „homogenizácii“ práva.

Zostáva otázkou, do akého rozsahu sú právne poriadky schopné absorbovať cudzorodé právne prvky. Určitú nepríjemnosť môže spôsobiť fakt, že právne inštrumenty, týkajúce sa riešení ekonomických aspektov, sú efektívnejšie v mieste ich pôvodu.

Právo sleduje spravodlivosť prostredníctvom alokácie práv, **ekonomická analýza práva** (Law and Economics) efektívnosť ako výsledok alokácie práv. Podstata ekonomickej analýzy práva spočíva v analýze povahy a pôvodu existujúceho právneho systému a distribúcie práv, vplyvu práva na alokačnú efektívnosť, spôsobu alokácie efektívnych právnych štruktúr a nutných podmienok pre rozvoj efektívneho právneho právneho systému.

Reguláciou vo všeobecnosti rozumieme aplikáciu právnych inštrumentov za účelom implementácie socioekonomických cieľov. Záväzky sú adresované ekonomickým aktérom prostredníctvom právnych pravidiel, ktoré vyžadujú konať určitým spôsobom alebo sa relevantného konania zdržať. Vzniká tak veľká škála režimov, každý s vlastnou sadou sankcií.

Mnoho ekonómov si myslí, že trhy sú preregulované. Spotrebitelia totiž pokladajú reguláciu za nenákladnú aktivitu a regulátori inklinujú k averzii rizika. Právne pravidlá majú splňať podmienku efektívnosti, za kritérium ktorej sa v ekonómii považuje užitočnosť či uspokojenie. [Bortel, 2005, str. 662-669]

3.1. Základné pojmy a právo hospodárskej súťaže²⁴

Existujú dve základné formy zneužitia účasti v HS:

1. Nekalé súťažné konanie (nekalá súťaž),
2. Nedovolené narušenie HS.

Za **nekalé súťažné konanie** zjednodušene možno považovať také konanie, ktoré v rámci HS priamo útočí na iný subjekt, pričom dôsledkom takéhoto správania môže byť vyvolanie škody či inej ujmy u adresátov útoku. Tento subjekt môže byť v postavení konkurenta alebo zákazníka. Spory z nekalej súťaže riešia súdy v sporných konaniach občianskoprávneho charakteru na základe žalôb, ktoré podávajú subjekty dotknuté nekalou súťažou. Tieto sťažnosti neriešia súťažné úrady, pretože sem nesiahajú ich pôsobnosť.

Nedovoleným narušením HS rozumieme útok na samotnú súťaž, ktorý sa voči konkrétnym subjektom prejaví až následne. Objektom ochrany pred nedovoleným narušením HS je udržanie a rozvoj existujúcej úrovne funkčnej súťaže a bránenie všetkým praktikám, ktoré by existujúcu úroveň a jej ďalší potenciálny rozvoj narušili.

V tomto prípade majú pôsobnosť k vedeniu konania vo veciach nedovoleného narušovania HS súťažné úrady. Ich úlohou je okrem preverovania sťažností aj monitorovanie trhu. Následne na to zahajujú z úradnej moci konanie o tom, či k naplneniu protisúťažného deliktu došlo alebo nie. Pri postihu porušenia verejného súťažného práva²⁵ sú obvykle súťažné úrady oprávnené ukladať verejnoprávne sankcie, tj. predovšetkým pokuty a nápravné opatrenia.

Právo HS v sebe zahŕňa kartelové právo a právo kontroly koncentrácií. Súčasťou **kartelového práva** (antitrustové právo) je ochrana pred uzatváraním zakázaných dohôd narušujúcich HS (kartelové dohody)²⁶ a ochrana pred zneužitím dominantného postavenia. Súťažné právo (antimonopolné právo, právo na ochranu HS) má zabezpečiť, aby existujúce súťažné vzťahy na trhu ostali neporušené a nedochádzalo k ich ohrozovaniu. V prípade nedobrej kvality súťažných vzťahov má zároveň podporiť aj ich rozvoj.

²⁴ Vzhľadom na ďalšie zameranie mojej práce budem klásť dôraz na právnu úpravu nedovoleného narušenia HS (konkrétne na zakázané dohody) a ostatné oblasti len stručne spomeniem.

²⁵ Porušenie zákazu dohôd narušujúcich súťaž a zneužitie dominantného postavenia.

²⁶ Konaním, ktoré je podľa generálnej klauzuly proti dohodám narušujúcim HS považované za „zakázanú dohodu“, môže byť „dohoda súťažiteľov“, „konanie súťažiteľov vo vzájomnej zhode“ a „rozhodnutie združenia súťažiteľov“. Tieto tri vzájomne výrazne sa odlišujúce formy kartelu sú potom spoločne pomenované legislatívnou skratkou „dohoda“. V praxi sú zaužívané názvy „kartel“ či „kartelová dohoda“. [Raus, Neruda, a, 2005, str. 51]

Právne poriadky jednotlivých štátov EÚ postrádajú jednotné označenie pre osobu ako účastníka HS. Jej odlišné pomenovania však vychádzajú zo základných princípov, ktoré definoval ESD v rámci svojej rozhodovacej činnosti. Ten používal pojem „*undertaking*“ a definoval ho ako „*každú jednotku vykonávajúcu hospodársku činnosť bez ohľadu na jej právnu formu a spôsob jej financovania*“. Nie je teda dôležité, či má jednotka vykonávajúca hospodársku činnosť právnu subjektivitu ani to, či je jej činnosť vykonávaná za účelom dosiahnutia zisku.

Do českého súťažného práva bol kodifikovaný pojem „*súťažitel*“. [Raus, Neruda, a 2005, str. 3-6]

„Soutěžiteli...se rozumí fyzické a právnické osoby, jejich sdružení, sdružení těchto sdružení a jiné formy seskupování, a to i v případě, že tato sdružení a seskupení nejsou právnickými osobami, pokud se účastní hospodářské soutěže nebo ji mohou svou činností ovlivňovat, i když nejsou podnikateli.“²⁷

Súťažiteľmi tak rozumieme nielen priamych konkurentov, ale osoby vo vzťahu naväzujúcom, t.j. v dodávateľsko-odberateľskom vzťahu.²⁸

Ďalším dôležitým pojmom spomínaným v súvislosti s ochranou HS je **relevantný trh**.

„Relevantním trhem je trh zboží, které je z hlediska jeho charakteristiky, ceny a zamýšleného použití shodné, porovnatelné nebo vzájemně zastupitelné, a to na území, na němž jsou soutěžní podmínky dostatečně a zřetelně odlišitelné od sousedících území.“²⁹

Z ekonomického hľadiska môžeme povedať, že nás zaujíma priestorový a časový súbeh ponuky a dopytu po takom tovare, službách a výkonoch, ktoré sú z pohľadu uspokojovania potrieb užívateľov týchto výrobkov, služieb a výkonov identické alebo vzájomne nahraditeľné.

²⁷ Táto definícia je obsiahnutá v § 2 odst. 1 Zákona o ochrane hospodárskej súťaže (Zákon č. 143/2001 Sb., v znení zákona č. 340/2004 Sb)

²⁸ Pre presnejšie vysvetlenie pojmu *súťažitel* pozri v [Munková, 2003, str. 51-54] alebo [Raus, Neruda, b, 2004, str. 24-33]

²⁹ V § 2 odst. 2 Zákona o ochrane hospodárskej súťaže. Presnejší výklad pojmu *relevantný trh* pozri taktiež v [Munková, 2003, str. 54-56] alebo [Raus, Neruda, b, 2004, str. 33-44]

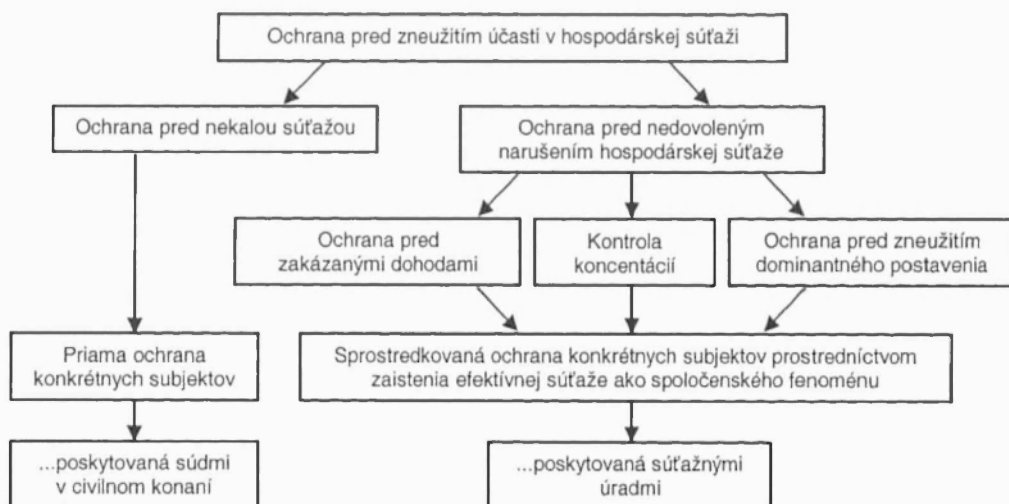
Vymedzenie relevantného trhu je základným a najdôležitejším krokom analýzy každého súťažného prípadu. Až na jeho základe sme schopní správne zodpovedať otázku *typu* uvažovanej zakázanej *dohody*, *trhového podielu* účastníkov dohody, konania v zhode alebo členov združení, *miery obmedzenia* prístupu tretích strán na trh a *potrebnosti uloženia pokuty* vyplývajúcej zo závažnosti dopadov dohody na HS.

Vymedzenie relevantného trhu sa uplatňuje pri posudzovaní dohôd uzatváraných medzi súťažiteľmi ako aj pri hodnotení jednostranného konania jedného súťažiteľa.

Relevantný trh je potrebné vymedziť súčasne z troch hľadísk: **z hľadiska vecného, teritoriálneho a časového**. Pri posudzovaní kartelových dohôd a zneužitia dominantného postavenia vychádzame z podoby relevantného trhu v čase podozrenia na protisúťažné chovanie, kým v prípade posudzovania spojenia (fúzií a akvizícií) sa berie do úvahy budúca podoba relevantného trhu. [Raus, Neruda, a, str.11-14]

Nasledujúci obrázok znázorňuje štruktúru ochrany HS:

Obrázok č.1: Štruktúra ochrany hospodárskej súťaže

Zdroj: Raus, D., Neruda, R., *Hospodárska súťaž po vstupe ČR do EU*, str. 5, vlastné úpravy

3.1.1. EÚ³⁰

Podľa oficiálnych dokumentov EÚ je súťažná politika prostriedkom k dosiahnutiu základných cieľov Európskych spoločenstiev (ES). K týmto cieľom patrí predovšetkým vytvorenie tzv. **jednotného vnútorného trhu**. [Paneš, Šíma, 2005, str. 72]

Logika európskej regulácie HS má svoj pôvod v odôvodnení existencie štátnej regulácie súťažného chovania na vnútroštátnych trhoch. Kartelové dohody alebo priveľmi výrazné postavenie niektorého z nich môžu mať nepriaznivý vplyv na spotrebiteľa, ostatných súťažiteľov i na vývoj trhu ako takého. Na druhej strane je dôležité pamätať na to, že štátna regulácia HS by nemala „trestať za úspech“, ani prehliadať prípadné kladné dopady spolupráce podnikov.

Kvôli tomu obmedzuje štát na vnútroštátnej úrovni protisúťažné konanie. Ale zároveň počítajú vnútroštátne systémy aj s výnimkami. Európska regulácia dopĺňa vnútroštátne systémy kontroly HS. Vychádza pritom hlavne z nasledujúcich troch dôvodov:

- 1) Členské štáty sú tolerantnejšie k protisúťažnému konaniu domácich firiem.
- 2) Všetky dopady a kontext konania firmy či firiem mnohokrát nie sú také zreteľné z národnej perspektívy.
- 3) Kauzy protisúťažného konania často presahujú hranice EÚ.

Komunitarizácia politiky³¹ HS je len čiastočná – Európska komisia zasahuje len do káuz s komunitárnym rozmerom a samotné európske právo obsahuje radu výnimiek a zvláštnych režimov. [Šlosarčík, 2005, str. 239]

Ustanovenia upravujúce ochranu HS boli začlenené už do zmluvy zakladajúcej Európske spoločenstvo pre uhlie a ocel' v Paríži z roku 1951 (čl. 65 a 66), a taktiež do zmluvy zakladajúcej Európske hospodárske spoločenstvo v Ríme z roku 1957 (čl. 85 a 86).³² [Paneš, Šíma, 2005, str. 72]

Základ európskeho súťažného práva verejného nájdeme v Hlave VI, Kapitole 1, Oddieli 1 Zmluvy ES. [Raus, Neruda, a, 2005, str. 25] Kľúčovými sú články 81 a 82 spomínanej zmluvy, ktoré upravujú zákaz kartelových dohôd a zákaz zneužitia

³⁰ Touto tematikou sa vo svojej bakalárskej práci mimo iného detailne zaoberal Michal Soukup. Soukup, M.: *Ochrana konkurence v České republice a v zemích Evropské unie*, 2001, str. 7-35.

³¹ Pre podrobnejší popis vzájomných vzťahov komunitárneho a českého súťažného práva pozri [Raus, Neruda, a, 2005, str. 42-48] Vzájomné vzťahy súťažných úradov sú zhrnuté tamtiež na str. 49-50.

³² Amsterdamská zmluva z roku 1997 zmenila, doplnila a prečíslovala články Zmluvy o EÚ. Na jej základe je teraz pôvodný článok 85 článkom 81 a článok 86 článkom 82. Vo svojej práci budem používať nové označenie. Pozri http://europa.eu/abc/treaties/index_sk.htm

dominantného postavenia. Až po niekoľkých rokoch sa ukázalo, že je nevyhnutné prijať dodatočné nariadenie týkajúce sa kontroly zlučovania podnikov.

- Článok 81 Zmluvy ES

Prehlasuje za „...nezlúčiteľné so Spoločným trhom akékoľvek dohody medzi podnikmi, uznesenia združení podnikov a konanie vo vzájomnej zhode, ktoré môžu ovplyvniť obchod medzi členskými štátmi a ktorých cieľom alebo výsledkom je obmedzenie alebo narušenie HS na spoločnom trhu.“³³ Táto veta predstavuje generálnu klauzulu, ktorá je ďalej konkretizovaná vymenovaním piatich z hľadiska narušenia HS najzávažnejších skutkových podstát.

Aby dohody spadali pod ustanovenie tohto článku Zmluvy ES a boli považované za neplatné, vyžaduje sa, aby podiel u horizontálnych dohôd dosiahol 10 %, u vertikálnych dohôd 15 %. [Munková, 2003, str. 29-30] Európska komisia môže zúčastňujúcim sa podnikom uložiť pokutu do výšky 30 % objemu tržieb za ukončený účtovný rok. [Ekonom č. 27, 7.-12.2006, str. 16] Dohoda spĺňajúca kritériá stanovené komunitárnymi predpismi môže obdržať výnimku, a to buď individuálnu alebo blokujú.³⁴

- Článok 82 Zmluvy ES

Stanovuje, že „nezlúčiteľné so spoločným trhom...je zneužitie dominantného postavenia“³⁵ na spoločnom trhu alebo na jeho podstatnej časti jedným alebo niekoľkými podnikmi,³⁶ pokiaľ to môže ovplyvniť obchod medzi členskými štátmi.“³⁷ Podobne ako u článku 81 aj generálna klauzula tohto článku obsahuje demonštratívne vymenovanie štyroch najzávažnejších skutkových podstát. [Munková, 2003, str. 33] Samotné nadobudnutie dominantného postavenia nie je trestané, Európska komisia postihuje len jeho zneužitie. [Paneš, Šíma, 2005]

- Ďalšie články, ktoré sa zaoberajú problematikou HS sú predovšetkým článok 86 Zmluvy ES a články 87-89 Zmluvy ES, potom články 83-86 Zmluvy ES.

³³ Citované z [Munková, 2003, str. 29]

³⁴ Skupinové (blokové) výnimky zo zákazu dohôd obmedzujúcich súťaž majú za cieľ zjednodušiť administratívu a znížiť tak záťaž Komisie. V súťažnom práve ES tvoria ucelený systém a súvisia napr. s výskumom a vývojom, poisťovníctvom či franchisingom.

³⁵ Pojem *dominantného postavenia* bol vymedzený až v judikatúre ESD (nie priamo v texte Zmluvy ES).

³⁶ V prípade viacerých podnikov ide o tzv. *koľektívnu dominanciu*.

³⁷ Citované z [Munková, 2003, str. 33]

Nariadenia Rady a Komisie sú právnymi predpismi všeobecne záväznými a priamo aplikovateľnými v jednotlivých členských štátoch. [Raus, Neruda, a, 2005, str. 26-27, 193-194].

- *Nariadenie Rady ES č. 4064/89*³⁸

Nariadenie upravujúce kontrolu zlučovania podnikov je postavené na troch základných zásadách. Najdôležitejšou z nich je povinnosť ex ante notifikácie zamýšľaných koncentrácií. Táto povinnosť sa nevzťahuje na spojenia podnikov, ktoré nemajú tzv. komunitárnu dimenziu koncentrácie, t.j. obrat zúčastnených podnikov je pod hranicou stanovenou spomínaným nariadením. Vplyv ich protisúťažnej činnosti na obchod je zanedbateľný. Tieto prípady podliehajú výlučne príslušnej národnej legislatíve.

Hlavným nositeľom súťažnej hospodárskej politiky EÚ je **Európska komisia**, resp. **Generálne riaditeľstvo pre súťaž**.³⁹ Táto inštitúcia plní úlohu európskeho súťažného úradu. Ústredným cieľom Generálneho riaditeľstva je inštitucionálne utvoriť a preniesť do praxe konzistentnú antimonopolnú politiku EÚ v oblasti antitrustu, verejných podopôr a fúzií.

Proti rozhodnutiam Komisie sa možno odvolať na **Európsky súdny dvor (ESD)** a **Súd prvého stupňa**. [Paneš, Šíma, 2005, str. 73-76] Ich rozsudky o odvolaniach proti rozhodnutiam Komisie podľa článkov 230 a 234 Zmluvy ES hrajú kľúčovú rolu pri interpretácii európskeho súťažného práva. Tieto súdy na základe odvolania strán sporu rozhodujú napr. o tom, či Komisia vo svojom rozhodovaní riadnym spôsobom vykladala Zmluvu ES. Súd prvého stupňa sa navyše venuje skutkovým okolnostiam prípadu.⁴⁰ Rozsudky ESD a Súdu prvého stupňa sú pre Komisiu záväzné. [Raus, Neruda, a, 2005, str. 35]

³⁸ Dôvodom pre prijatie tohto nariadenia bolo, že rozsudky ESD svojou púhou aplikáciou ustanovení čl. 81 v spojitosti s čl. 82 Zmluvy ES na nežiaduce koncentrácie nedokázali zabezpečiť postačujúcu pluralitu konkurujúcich si subjektov na trhu. Viac o kontrole podnikových koncentrácií pozri v [Munková, 2003, str. 29, 34-36, 42-44]

³⁹ Directorate General for Competition (DG Competition, DG IV).

Viac informácií na http://ec.europa.eu/comm/competition/index_en.html

⁴⁰ Znamená to, že skúma, či bolo rozhodnutie Komisie riadne odôvodnené alebo či netrpí zrejmych vadami v skutkových zisteniach a v ich hodnotení.

3.1.2. ČR

V súčasnosti sú tri základné zákony, ktoré upravujú ochranu HS:

Zákon o ochrane hospodárskej súťaže, Zákon o verejných zakázkach a Obchodný zákonník.

1) **Zákon č. 143/2001 Sb., o ochrane hospodárskej súťaže, ve znění pozdějších předpisů (ZOHS)**

Súťažné právo ČR (verejné súťažné právo) predstavuje súbor niekoľko vzájomne previazaných právnych predpisov. Súčasný systém súťažného práva v ČR má svoj pôvod v roku 1991, kedy bol prijatý federálny *zákon č. 63/1991 Sb., o ochrane hospodárskej súťaže*. Nový zákon čerpal z právnych úprav a skúseností s ich aplikáciou v krajinách, v ktorých trhovú ekonomiku funguje neporovnateľne dlhšiu dobu, v krajinách s dlhšou tradíciou existencie súťažnej legislatívy ako aj z právnej úpravy vykonanej Zmluvou ES, zo sekundárnej legislatívy (príslušné nariadenia) a taktiež z aplikačnej praxe orgánov ES. Tento zákon predstavoval prvú ucelenú právnu úpravu ochrany HS na území ČR.

V roku 2001 bol prijatý nový zákon o ochrane HS – *zákon č. 143/2001*, ktorý mal okrem iného viac vyhovovať novým trendom pri ochrane HS a prispieť k transparentnosti výkonu ochrany HS. Rovnako ako nový súťažný zákon nadobudlo svoju účinnosť v júli 2001 aj osem vykonávacích vyhlášok ÚOHS, ktoré stanovili obecné výnimky zo zákazu dohôd narušujúcich súťaž pre určité kategórie dohôd.

Zásadnou úpravou prešiel zákon v roku 2004, kedy bol prijatý *zákon č. 340/2004 Sb.*, ktorý nadobudol účinnosť 2. júna 2004 a ktorý novelizuje radu ustanovení tohto zákona. Napriek tomu, že pôvodným dôvodom novelizácie bola nutnosť zaviesť do českého práva niektoré nové inštitúty, ktoré by mali zľahčiť aplikáciu európskeho súťažného práva ÚOHS a jeho fungovanie v sieti súťažných úradov jednotlivých členských štátov EÚ, zákonodarca novelizoval aj iné ustanovenia v snahe prispôsobiť národné súťažné právo v oblasti antitrustu novým trendom v práve ES.⁴¹

Zákon definuje pojmy súťažiteľ a relevantný trh, právne upravuje dohody narušujúce súťaž (Hlava II), dominantné postavenie a jeho zneužívanie (Hlava III), spájanie súťažiteľov (Hlava IV). V Hlave V a VI upravuje pôsobnosť

Úradu pro ochranu hospodářské soutěže (ÚOHS) a jeho konanie. Zákon ďalej stanovuje pokuty a opatrenia k náprave (Hlava VII) a i. [Raus, Neruda, a, 2005, str. 37-39]

V § 3 odst. 1 ZOHS sa počíta s výnimkami zo zákazu určitých dohôd, a to ako priamo na základe zákona, tak aj na základe vyhlášky vydananej ÚOHS. Za zakázané nie sú považované určité kategórie dohôd, ktorých negatívne dopady na súťaž prevážia výhody, ktoré prinášajú ostatným účastníkom trhu, hlavne spotrebiteľom. Ide o tzv. **blokové výnimky**.⁴²

Pravidlo de minimis - za zakázané sa ďalej považujú len také dohody, ktoré môžu narušiť HS. Také nepriaznivé dôsledky nemôžu mať dohody, ktorých dopad na HS je zanedbateľný. Obecná výnimka *de minimis* je uvedená v § 6 ZOHS. [Bednár, a, 2005, str. 94-95]

- 2) **Zákon č. 40/2004 Sb., o veřejných zakázkách, ve znění pozdějších předpisů**
- 3) **Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákonník, ve znění pozdějších předpisů** – upravuje nekalé súťažné konanie.

ÚOHS plní funkciu *českého súťažného úradu*. Patrí mu kontrola HS, verejných zakázok i kontrolovanie štátnej podpory podnikateľom. Vo svojej činnosti je nezávislý na vláde. Systémovo dlhodobo sleduje vývoj v tých odvetviach, ktoré majú najväčší vplyv na ekonomiku. Kde je najväčšia tvorba zisku, tam je najväčšie pokušenie HS obchádzať. K dlhodobo sledovaným oblastiam patrí trh s potravinami. Význam dodržiavania pravidiel HS s globalizáciou stále rastie, v ČR i vo svete. Čím ďalej tým tvrdsie zásahy sú odozvou na silnejúcu vlnu fúzií a koncentrácií výroby a služieb. [Bednár, 2004, str. 19]

3.2. USA

Moderné zákonodarstvo na ochranu HS má svoj pôvod v protitrustovom zákonodarstve USA. Prudký rozvoj ekonomiky USA v druhej polovici a predovšetkým v poslednej tretine 19. storočia prebiehajúci v mimoriadne liberálnom prostredí viedol k prudkej koncentracii v mnohých hospodárskych odvetviach.

V roku 1890 bol prijatý *Sherman Act*, ktorý mal zachovať súťažné prostredie tým, že zakazoval monopoly a obmedzovanie slobodného obchodu, tj. zakazoval

⁴¹ Konkrétne sa prispôsobenie týkalo nového Nariadenia Rady č. 1/2003 o vykonávaní pravidiel HS stanovených v čl. 81 a 82 Zmluvy ES.

⁴² Patria k nim napr. určité druhy dohôd o výskume a vývoji alebo o poskytovaní technológií.

vytvárať združenia a uzatvárať dohody s cieľom obmedziť konkurenciu. Tento zákon predstavoval síce pokrok, ale nevymedzil dostatočne, čo mohlo byť považované za legálnu a čo za protizákonnú činnosť.

Ani neskorší *Clayton Antitrust Law* z roku 1914 túto situáciu podstatne nezmenil. [Kasan, 1994, str. 134-135] Tento zákon riešil viazaný predaj, cenovú diskrimináciu a fúzie.

Posledným z troch najdôležitejších protimonopolných zákonov angloamerického práva je *Federal Trade Commission Act* z roku 1914, ktorý riešil nekalú konkurenciu a klamlivú reklamu. [Žák, 1997, str. 206]

Už pred príchodom depresie v 30. rokoch poľavila pozornosť voči monopolom. V rokoch depresie stratili tieto problémy na význame, pretože išlo skôr o zachovanie minimálnej výšky cien. Monopoly sa opäť dostávajú do pozornosti až na konci 30. rokov. [Kasan, 1994, str. 135]

V priebehu času pribúdali nové zákony na ochranu HS, ktoré reflektujú vývoj ako teoretických, tak aj aplikačných trendov.

4. Kartelové dohody

V tejto časti mojej práce by som sa chcela sústrediť na kartelové dohody a možné spôsoby ich odhalenia.

4.1. Kartelové dohody⁴³

Oligopol je najbežnejšou formou konkurenčného prostredia. Predstavuje akýsi pomyslený stred medzi dvoma extrémnymi modelmi – monopolom a dokonalou konkurenciou. Počet vyrábajúcich firiem je malý a ich produkcia pokrýva väčšinu dopytu odvetvia. Oligopolisti musia vo svojich stratégiách počítať s reakciou ostatných oligopolistov. Čím je počet producentov v oligopolnej štruktúre nižší, tým silnejšia je ich vzájomná závislosť a tým viac hrozia dohody o spoločnom postupe, ktoré obmedzujú konkurenciu. [Zák, 1997, str. 205]

Za kartelové dohody považujeme *akékoľvek dohody medzi súťažiteľmi, ktoré vedú alebo môžu viesť k narušeniu HS*. Zakázané sú **predovšetkým dohody o určení cien**, poprípade iných obchodných podmienok, záväzky obmedzení alebo kontroly výroby, odbytu, technického vývoja alebo investícií, rozdelenie trhu nákupných zdrojov, záväzkov obmedziť prístup na trh súťažiteľom, ktorí nie sú členmi dohody atď. [Žák, 1997, str. 209]

Ak je na trhu niekoľko firiem, ktorým sa podarí uzavrieť kartelovú dohodu – dohodu o spoločnom, koordinovanom postupe, vtedy vznikne na trhu **situácia podobná monopolu**. Ďalším pomenovaním tohto stavu na trhu je nekalá kooperácia. Členovia kartelu si určia kvóty (dohodnuté množstvá) svojich dodávok na trh a zaviazu sa, že ich neprekročia a že nebudú predávať pod určitou dohodnutou cenou. Ak sa im týmto chovaním podarí medzi sebou potlačiť konkurenciu, udržia vyššiu cenu a predajú menej. [Holman, 2002, str. 204-210]

Sklon ku kartelizácii je o to väčší, čím menšia je skupina podnikov a čím podobnejšie sú ich skúsenosti a záujmy. Tým ľahšie sa totiž organizujú a ich kartely sú stabilnejšie. Výrobný program, ktorý nie je príliš diferencovaný a je čo do objemu ohraničený, taktiež prispieva k uľahčeniu spoločnej cenovej politiky, jej organizovaniu a dohľadu na jej dodržovanie.

⁴³ Prvé rozhodnutie vo veci kartelu schválila Európska komisia v roku 1969.
http://ec.europa.eu/comm/competition/speeches/text/sp2003_044_en.pdf

So znižujúcimi sa bariérami pri vstupe na kartelizovaný trh sa zároveň zvyšuje aj pravdepodobnosť, že vysoká úroveň kartelovej ceny dovoľí „outsiderom“ ponúkať tovar pod cenou a tým vytvárať podmienky pre rozbitie kartelu. Opatrenia slúžiace na ochranu voči tomuto ohrozeniu sa považujú za *vonkajší kartelový nátlak*.⁴⁴

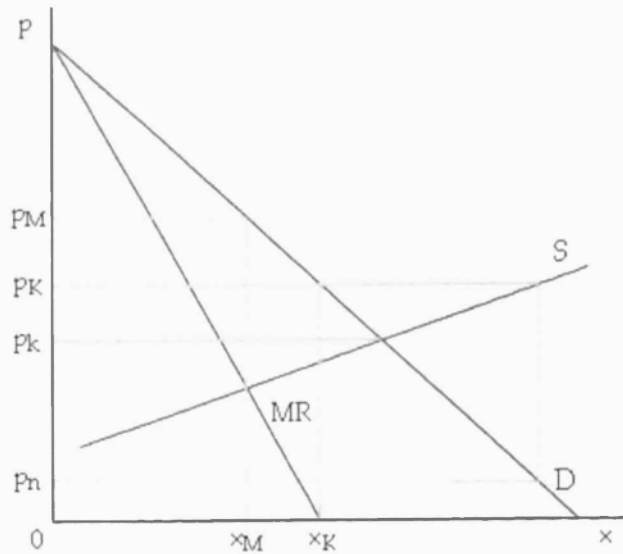
Kartely však nie sú ohrozované len „outsidermi“, ale aj jej samotnými členmi tým, že sami porušujú svoje dohody. Pohnútky k takémuto chovaniu sú nesporne veľké, nakoľko v prípade neodhalenia prinášajú členovi kartelu porušujúcemu dohodu značné výhody. Pokiaľ má navyše mimoriadne nákladovo výhodnú produkciu, ponúkaním pod dohodnutou kartelovou cenou môže zvýšiť pôvodne jemu určený podiel na trhu a napriek tomu si zachovať priaznivú úroveň zisku.

Členovia kartelu môžu voči narušiteľovi organizovať bojkot alebo ho vytlačiť z trhu ďalším znížením pod jeho cenu. Pokiaľ sa ich opatrenia predsa ukážu ako neúčinné, dôjde k **rozpadu kartelu**. Za daných okolností by totiž zachovaním dohodnutej výšky kartelovej ceny mohli ostatní členovia riskovať postupné obmedzenie svojho odbytu.

Modelovo možno dôsledky kartelu ukázať s použitím krivky dopytu a homogénneho trhu. Krivka ponuky S je definovaná ako horizontálny súčet individuálnych kriviek hraničných nákladov jednotlivých firiem. Pri danom dopyte vedie konkurenčné určenie ceny k trhovej cene p_k . Keď sa následne všetky firmy spoja do kartelu, vznikne monopolná situácia s cenou p_M . V tomto prípade však nebude využitá súhrnná kapacita všetkých firiem, pretože časť existujúcich firiem sa nevyužije. Okrem toho hrozí, že vysoká kartelová (monopolná) cena priláka aj „outsiderov“. Keďže má však kartel monopolné postavenie, stanoví cenu na úrovni kartelovej ceny p_K , ktorá zodpovedá maximu tržieb na trhu. Model je znázornený na Grafe č.1.

⁴⁴ Patria k nim napr. tieto aktivity: dohody s dodávateľmi surovín a subdodávok (mimoriadne dohody len pre členov kartelu), vernostné rabaty a iné úľavy (pre pocit trvalejšieho spojenia s kartelmi). V prípade poskytnutia dodávky alebo kúpenia tovaru od „outsidera“ je dotýčny dodávateľ, resp. odberateľ sankcionovaný. Ostatní členovia kartelu ho bojkotujú, tj. nie je ďalej zásobovaný alebo sa od neho neodoberá tovar.

Graf č.1: Cenový kartel

Zdroj: Kasan, 1994, str.110, vlastní úpravy

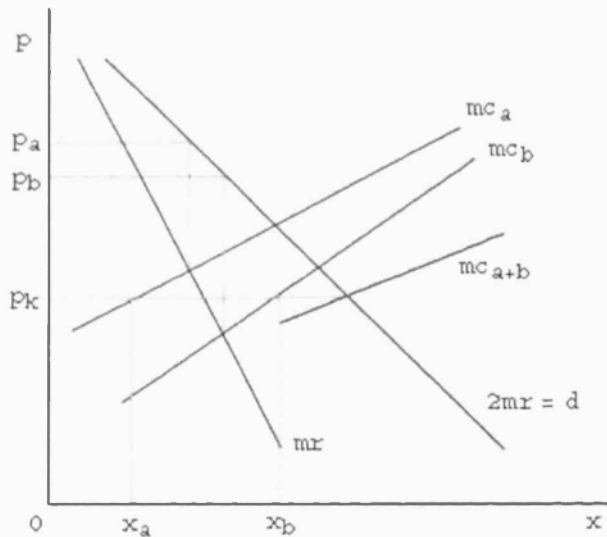
Cenový kartel sa najčastejšie vyskytuje na trhoch s homogénnym tovarom. Pre kartelizované podniky (syndikát) je jednoduchšie stanoviť jednotnú kartelovú cenu. Túto cenu musia dodržiavať všetci členovia kartelu, preto sa chovajú ako prispôsobovatelia množstva výroby cene. Množstvo výroby by pri tejto cene bolo väčšie a mohlo by byť zo strany dopytu požadované len za cenu p_n , t.j. za cenu nižšiu ako je konkurenčná p_k . Cenový kartel môže byť preto úspešný, len ak bude jeho členom určená **pevná kvóta výroby**. Členovia kartelu po čase zistia, že by sa ich zisk mohol ďalej zvýšiť, keby výrobu rozšírili firmy, ktoré majú najnižšie náklady výroby. To by sa však stalo na úkor iných firiem, ktoré by museli prestať vyrábať.

Pre nevyužitie kapacít musia byť tieto firmy odškodnené zo spoločného zisku. Riešením je predaj kvót medzi členmi kartelu. Optimalizáciu množstva výroby podľa úrovne nákladov výroby a presun kvót je znázornený na Grafe č.2.

V Grafe č.2 predpokladáme dve firmy s rozdielnymi hraničnými nákladmi. Firma B by uprednostnila nižšiu cenu ako firma A. K dosiahnutiu maximálneho zisku (minimálnych nákladov) je však potrebné, aby sa hraničné náklady oboch firiem rovnali. To nastane v prieniku sčítaných hraničných nákladov oboch firiem mc_{a+b} s hraničnými príjmami kartelu $2mr$. Táto úroveň nákladov určí vzhľadom ku krivkám hraničných nákladov jednotlivých firiem ich nové kvóty výroby v pomere x_a ku x_b .

Situácia môže byť vyriešená predajom kvót medzi členmi kartelu. Firma A tým bude odškodnená zo straty zisku v dôsledku jeho menšej kvóty. Ak by bolo nutné určitú kapacitu vyradiť, musí byť poskytnuté **odškodnenie** (prémia za umrtenie kapacity). Táto prémia je určená ziskom, ktorý by pri danej kartelovej cene a pôvodne pridelenej kvóte firma očakávala.

Graf č.2: Optimalizácia množstva výroby podľa nákladov výroby a presun kvót

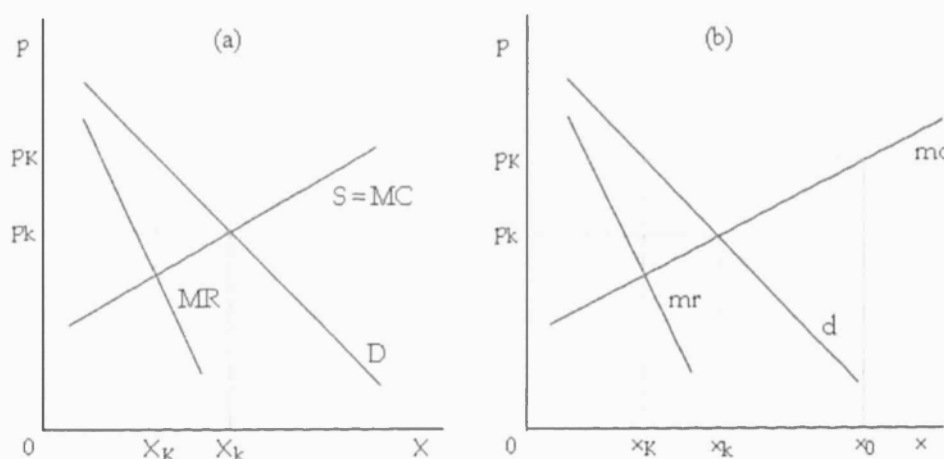

Zdroj: Kasan, 1994, str.111, vlastné úpravy

Ako som už spomenula, vysoká kartelová cena vytvára priestor pre vstup „outsiderov“. Nasledujúce dva grafy ukazujú situáciu pre celý kartelový obor (b) ako aj pre jednu firmu z kartelu (b). Keďže predpokladom je, že firmy si rozdelili kvóty rovnomerne (X/n), znázornené situácie sa líšia len inými merítkami rozsahu výroby. Pri konkurenčnej cene p_k vyrába jedna firma x_k a celý obor X_k . Kartelizáciou oboru sa vytvára monopolná cena p_K , ktorá znižuje objemy výroby na x_K a X_K . Táto monopolne vysoká cena však dovoľuje vstúpiť na trh aj firme s vyššími nákladmi s množstvom výroby x_0 .⁴⁵ [Kasan, 1994, str. 108-114]

⁴⁵ V modeli sa predpokladá, že toto množstvo nie je dostatočne veľké na to, aby mohlo ovplyvniť cenu. Preto z neho nevyplýva ani ďalšie obmedzenie výroby pre členov kartelu.

Graf č.3: Kartelový obor a jedna firma v karteli

Zdroj: Kasan, 1994, str. 112, vlastné úpravy

4.2. Teória hier

Intuitívne vieme, že pokiaľ vláda ponúkne podnety k priznaniu sa, potom sa počet priznaní zvýši. Ale mechanizmus, ktorým program amnestie (leniency program, LP) funguje, je odlišný a oveľa komplikovanejší.

S použitím rady modelov **väznovho dilema** (VD) sa Leslie snažil ukázať, že vládne politiky pracujú na *princípe vytvorenia nedôvery* medzi členmi kartelu. Porozumenie tomuto mechanizmu má umožniť, aby vo všeobecnosti reformy protimonopolného práva, konkrétne programu amnestie, pracovali efektívnejšie.

Predstava, že by uloženie vysokých pokút malo odradzovať od nelegálnej kartelizácie a odmenenie menšiny hráčov, ktorí sa priznajú k dohode o stanovení cien by malo pomôcť rozdeliť kartel, vyznieva v ponímaní „sedliackeho rozumu“ ako určitý paradox. Preto aj očakávanie, že politiky zľahčujúce najhorším protimonopolným zločincom únik trestnej a z väčšej časti aj občianskoprávnej zodpovednosti by mohli zvýšiť odstrašovanie a destabilizáciu existujúcich kartelov, vyznieva dosť nepravdepodobne. Avšak už správna aplikácia modelov teórie hier navrhuje, že **rozšírenie amnestie** aj na kartelových vodcov, ktorí často najviac ťažili z nelegálnej aktivity, spôsobí, že kartely sa stanú krehkejšími.

Možno ešte viac prekvapivo vyznieva ďalšie z tvrdení teórie, že protimonopolný LP by mal mať na cenové kartely dokonca ešte viac destabilizujúci efekt, pokiaľ prvej

firme, ktorá sa prizná, bude udelená úplná amnestia aj napriek tomu, že protimonopolný úrad počas vyšetrovania predchádzajúceho priznaniu sa už získal dostatok dôkazov na usvedčenie firmy z trestného stanovovania cien. V tomto prípade je však nutné, aby bol regulátor inštitucionálne vyspelý a mal dostatočnú mieru informačnej nepriepustnosti.

V nasledujúcom texte predstavím základný model VD. [Leslie, 2006]⁴⁶

4.2.1. Väžňovo dilemma

VD existuje, ak dve strany sledujú svoj **vlastný záujem** a konajú sebeckým spôsobom (racionálne). Výsledok tohto konania je, že sa obe strany ocitnú na horšej pozícii než v prípade, kedy by spolu spolupracovali a namiesto svojho vlastného záujmu sledovali záujem skupiny. [Leslie, 2006]

4.2.1.1. Nashova rovnováha

Patrí k hlavným nástrojom predikcie výsledku v nekooperatívnych hrách. [Jacobsen, 1994, str. 1] Dvojica stratégií je **Nashovou rovnováhou**, pokiaľ platí, že voľba hráča A je pri danej voľbe hráča B optimálna a zároveň voľba hráča B je optimálna pri voľbe hráča A. Žiadny z hráčov pri výbere svojej vlastnej stratégie nevie, aký bude ťah druhého hráča. Nashova rovnováha teda môže byť interpretovaná ako dvojica takých vzájomných očakávaní chovania druhej osoby, že i po odhalení voľby protihráča nemá žiadny z hráčov záujem zmeniť svoje chovanie.⁴⁷ [Varian, 1995, str. 482]

Dosiahnutie Nashovej rovnováhy nemusí vždy predstavovať riešenie, ktoré je pre jednotlivých hráčov riešením najlepším. Ako dôkaz tohto tvrdenia môže poslúžiť hra VD. [Soukupová et al., 1999, str. 327].

4.2.1.2. Základný model väžňovo dilemma

V klasickom VD spáchali obaja podozriví ťažký aj ľahký zločin. Polícia má dostatok dôkazov na usvedčenie oboch podozrivých z ľahšieho zločinu, no na usvedčenie z ťažšieho jej dôkazy chýbajú. Polícia vypočúvala oboch podozrivých ohľadne ich role, ktorú zohrali v ťažkom zločine, ale ani jeden z nich zatiaľ nesvedčil. Pritom svedectvo jedného z podozrivých pre políciu by postačovalo na usvedčenie

⁴⁶ Prístupné na ProQuest 5000.

⁴⁷ Podrobnejšie pozri napr. v [Frank, 1995, str. 525-526] alebo [Holman, 2002, str. 205-206].

druhého zo spáchania ťažkého zločinu. Polícia chce z ťažkého zločinu usvedčiť aspoň jedného z nich (lepšie oboch), preto ponúkne obidvom podozrivým rovnaký „obchod“:

„Ak budeš svedčiť a poskytneš polícii dôkaz proti svojmu partnerovi, budeš voľný a partner pôjde do väzenia na 3 roky. Ak on bude svedčiť a ty nie, bude to opačne. Ale ak budete svedčiť obaja, dostanete po 2 rokoch väzenia. Keď z vás nebude svedčiť ani jeden, budete odsúdení na 1 rok za spáchanie ľahšieho zločinu. Takú istú ponuku dostal aj tvoj partner.“

Ponúknutý obchod zachytáva nasledujúca matica (Tabuľka č.1):

Tabuľka č. 1: Matica Vážňovho dilema

A \ B	B	
	Nesvedčí	Svedčí
A	Nesvedčí	1, 1
	Svedčí	0, 2
B	Nesvedčí	3, 1
	Svedčí	2, 0

Zdroj: Leslie, 2006, vlastné úpravy

Podľa tejto schémy by sa mal každý z podozrivých sledujúci svoj krátkodobý súkromný záujem svedčiť. Z pohľadu Vážňa A, ak Vážneň B svedčí, potom Vážneň A môže byť tiež svedčiť (a dostať 2 roky väzenia) alebo nesvedčiť (a dostať 3 roky väzenia). Vzhľadom na toto ohraničenie jeho rozhodovania by mal svedčiť, aby bol odsúdený na menej rokov väzenia. Naopak, ak Vážneň B nesvedčí, môže Vážneň A zostať ticho a dostať 1 rok väzenia za spáchanie ľahšieho zločinu alebo svedčiť a vyhnúť sa uväzneniu úplne. V tejto situácii sa Vážneň A rozhodne svedčiť, pretože je preferované nestráviť vo väzení ani deň pred strávením 1 roku vo väzení.

Preto ak Vážneň B svedčí, Vážneň A je na tom lepšie po svedčení a ak Vážneň B nesvedčí, pre Vážňa A je stále výhodnejšie svedčiť. „Svedčiť“ je **dominantnou stratégiou**, nakoľko sledujúc túto stratégiu je na tom Vážneň A vždy lepšie, nezávisle na voľbe Vážňa B.

Avšak ako už bolo povedané, žalobcovia ponúkli Vážňovi B ten istý obchod a „svedčiť“ je obdobne i jeho dominantnou stratégiou. Ak každý z väzňov sleduje svoju dominantnú stratégiu, potom obaja budú na tom horšie, ako by mohli byť (dostanú 2

roky za spáchanie ťažkého zločinu). Akokoľvek, keby spolupracovali a žiadny z nich by nesvedčil, potom každý by dostal len 1-ročný trest za spáchanie ľahšieho zločinu. Znamená to, že vzájomné nasledovanie dominantnej stratégie vyústi do **Paretovsky podradeného výsledku**, keďže obaja väzni by si mohli zlepšiť svoju pozíciu, ak by sa posunuli z výsledku „Svedčí – Svedčí“ (Nashova rovnováha) do výsledku „Nesvedčí – Nesvedčí“. [Leslie, 2006]

4.2.1.3. Aplikácia väznovho dilema na kartely

VD je obvykle modelom z teórie hier používaným na vysvetlenie správania, ktoré nemá so žalobcami a väzňami nič spoločné. Avšak v prípade kartelov reč modelu celkom sleduje realitu vyšetrovania. Protimonopolní žalobcovia sa snažia zabezpečiť priznanie od podozrivých z fixovania cien. Žalobcovia ponúkajú každému podozrivému obchod: **zhovievavosť ako výmenu za spoluprácu**. Taktiež oznámia, že každý podozrivý dostal tú istú ponuku na obchod.

Avšak protimonopolní žalobcovia postrádajú to, čo tí modelovaní vlastnia: „**efekt páky**“ (leverage). V základom modeli VD žalobcovia majú dostatok dôkazov na usvedčenie oboch väzňov z ľahšieho zločinu. Tento faktor je kritický, pretože znamená, že obaja väzni si odpykajú určitý trest vo väzení, aj keď sa žiaden z nich neprizná k závažnejšiemu zločinu. Neexistencia miernejšieho zločinu eliminuje VD.

Vo väčšine protimonopolných stíhaní nie je dostatok dôkazov na odsúdenie podozrivých z fixovania cien k inému, miernejšiemu trestu. V kontexte tajných dohôd o fixovaní cien znamená neprítomnosť dokázateľného menšieho zločinu, že firmy si môžu vykalkulovať, že je výnosnejšie pokračovať v karteli, než ho odhaliť. Pokračovanie v karteli pre nich znamená prúd kartelových ziskov. Predovšetkým kvôli tomu firmy vstupujú do kartelov. Priznať sa ako prvý znamená vyhnúť sa väzeniu.

Leslie popisuje viaceré dôvody, kvôli ktorým si jednotliví členovia cenového kartelu dobre rozmyslia, či sa priznajú. Spomeniem len niektoré z nich:

- náklady príležitostí⁴⁸,
- strata zákazníkov a vedúcich pracovníkov,
- poškodenie povesti.

⁴⁸ Keď firmy zvažujú pridanie sa do kartelu, ich prvoradým motívom je maximalizácia zisku. Priznanie sa by nutne viedlo k rozbitiu kartelu a vylúčeniu možnosti zúčastniť sa kartelu v budúcnosti v dôsledku nedôvery potenciálnych „spolučlenov“.

Ak do úvahy zahrnieme aj tieto dodatočné „náklady“, zistíme, že priznanie sa nie je dominantnou stratégiou. Je to spôsobené tým, že aj napriek zaistenej amnestii priznanie sa kartel zničí a firma, ktorá kartel prezradila, bude vystavená ďalším nákladom.

V záujme každého z členov kartelu je vyhnúť sa väzeniu a súčasne maximalizovať svoj zisk. Najlepší výsledok nastáva v prípade, že sa ani jedna z firiem neprizná. **Vzájomné nepriznanie** sa znamená pre obe firmy pokračovanie vo fixovaní cien a zarobenie značných ziskov. Pokým sa partner neprizná, môže sa druhý člen kartelu cítiť relatívne sebaisto, že ho neusvedčia a nebude si musieť odpykať trest vo väzení. Za týchto okolností každá firma je na tom najlepšie, ak napodobňuje partnerovu odpoveď na ponuku amnestie.

V takto postavenej hre existujú **dve potenciálne equilibriá**: vzájomné nepriznanie sa a vzájomné priznanie sa. Znamená to, že žiadny z hráčov nemá dominantnú stratégiu. Výsledok nepriznania sa je ale Pareto-nadradený výsledku priznania sa a vyžaduje, aby sa ani jeden z hráčov nepriznal. Každý hráč je teda nútený obetovať určitú *zraniteľnosť* svojej osoby voči ostatným hráčom, ktorí ho môžu zradiť a uchádzať sa o amnestiu.

Z toho vyplýva, že VD je hra založená na *dôvere*. Preto by sa v rámci snahy o zefektívnenie odhaľovania kartelov mali protimonopolné úrady usilovať nájsť spôsob, akým modifikovať motívy firiem tak, aby sa vytvorilo VD, v ktorom priznanie sa bude dominantnou stratégiou. Navyiac mali by zaistiť, aby členovia kartelu neboli schopní medzi sebou vytvoriť dostatočnú vzájomnú dôveru, aby VD vyriešili.

V prípade, že pravé VD nie je možné vytvoriť, protimonopolné úrady by sa mali snažiť kartel destabilizovať vhodnou politikou. Pomocou nej by mali navodiť dojem, že priznanie sa je najlepšou dostupnou stratégiou, aj keď nebude dominantnou.

Záver:

Protimonopolné úrady by mali byť schopné destabilizovať viac kartelov, keby sa explicitne sústredili na **spôsoby vytvárania nedôvery** medzi členmi kartelu. Súčasný prístup LP predstavuje podľa Leslieho vynikajúci začiatok. Pre zlepšenie tohto prístupu navrhuje, aby bol LP **rozšírený aj na kartelových vodcov**, odmeňovanie firiem, ktoré boli v priznaní chyby pomalšie, a udelenie amnestie firme, ktorá sa priznala ako prvá, aj v prípade, že monopolný úrad má už dostatok dôkazov na usvedčenie každého člena kartelu.

Takáto politika by mala zvýšiť nedôveru medzi súčasnými a potenciálnymi kartelistami. Dlhodobými efektami rozšírenej amnestie by mali byť *odstrašenie budúcich a destabilizácia existujúcich kartelov*. [Leslie, 2006]

4.3. Leniency program

Predstavuje relatívne nový nástroj odhalenia kartelových dohôd. V rámci tohto programu sa spoločnosť usiluje o udelenie podmienenej „amnestie“ (v USA žargóne) alebo „imunity“ (žargón EÚ) proti pokutám. Princíp tejto zhovievavosti spočíva v tom, že spoločnosť sa ako prvá prizná k jej predošlému pôsobeniu v karteli.

V posledných rokoch LPs umožnili súťažným autoritám odhaliť viac kartelovej činnosti a preto predstavujú krok vpred v ich húževnatom boji proti kartelom.

Leniency sa postupne stáva celosvetovým fenoménom. Okolo roku 2005 „staré“ členské krajiny EÚ (Grécko, Luxembursko) ako aj nové (Poľsko, Estónsko) nasledovali príklad a prijali svoje vlastné LPs.⁴⁹ Mimo členských krajín EÚ to boli Nový Zéland a Japonsko⁵⁰, ktoré tiež LP prijali.

Iné krajiny sa pokúšajú zlepšiť svoje už existujúce LPs. Napr. vo Veľkej Británii Office of Fair Trading (OFT) v júli 2005 prijal tzv. „interim note“, prostredníctvom ktorej sa snažil zatriktívniť tento program pre spoločnosti v karteli, obzvlášť pre tie, ktoré sú účastníkmi „tvrdých kartelov“⁵¹ (hard-core cartels). Chce sa predovšetkým priaznivejšie pozeráť na žiadosti podané po tzv. „drawn raids“.⁵² Taktiež chce nájsť spôsob, ako byť viac prístupný a ako poskytnúť spoločnostiam informácie ohľadne pozície, na ktorej by sa mohli umiestniť, keby v danej dobe podali svoju žiadosť o LP.

LP sa nepochybne stal jedným z mocných nástrojov detekovania kartelov, avšak existuje aj druhá strana mince. Prvý z možných problémov sa vynára v podobe obáv uchádzačov o LP, že ich priznanie objavia súdy a budú vystavení väčšej občianskoprávnej zodpovednosti než iní účastníci kartelu. Je možné, že tento strach zabráni príchodu potenciálnych žiadateľov o LP.

⁴⁹ Poľsko a Luxembursko 1. mája 2004, Estónsko 1. augusta 2004 a Grécko 2. augusta 2005.

⁵⁰ Nový Zéland vytvoril svoju leniency politiku podľa austrálskeho modelu, kde spoločnostiam, ktoré nie sú oprávnené dostať imunitu LP, môže byť udelená imunita pod širšou „cooperation policy“. Prijatie leniency politiky Zéland ohlásil na koniec roka 2004. Japonsko v apríli 2005 upravilo priamo svoj antimonopolný zákon (Anti-monopoly Act) tak, aby obsahoval LP.

⁵¹ Jedná sa o dohody, ktorých dopady na trh sú obzvlášť závažné. Dohody spadajúce do tejto kategórie už vzhľadom k svojej povahe (*per se*) narušujú súťaž. Jedná sa najmä o dohody o cenách a o rozdelení trhu alebo nákupných zdrojov. Takéto dohody sú automaticky považované za zakázané a nie je nutné ich dopady na súťaž dokazovať. [Bednář, a, 2005, str. 26, 61]

⁵² Neohlásené vyšetrovania na mieste. Systematicky je pojem vysvetlený v podkapitole 4.3.1.

Ako ďalší nedostatok sa ukazuje hromadenie žiadostí o LP. Z tohto dôvodu súčasná komisárka Neelie Kroes⁵³ (Holandsko) vyjadrila určitý súhlas s predstavou „plea bargaining“⁵⁴. V súlade s týmto princípom „udavač“ (whistle blower) prizná svoju vinu a následne sa s Komisiou dohodne na povahe a rozsahu nelegálnej aktivity ako aj na výške uloženej pokuty. Tento postup môže priniesť zjednodušenie konaní, avšak to, či Komisia prijme ideu „plea bargaining“, bude záležať na úspechu súčasného direktoriátu pri odhaľovaní kartelov.

Tieto nedostatky môžu spôsobiť, že členovia kartelu budú menej ochotní vyhľadať imunitu a tým v konečnom dôsledku negatívne ovplyvniť efektívnosť LPs Komisie.

Uchádzači o LP sa znepokojujú, že tretie strany budú žiadať súdy (v rámci EÚ alebo kdekoľvek inde), aby odhalili prehlásenia vykonané počas LP pre zahájenie občianskoprávneho konania. Dôvodom sú škody, ktoré boli spotrebiteľom spôsobené prírážkami kartelu. V rámci EÚ je potrebné prehodnotiť tento možný „strach“ uchádzačov o LP voči regulačnému a súdnemu vývoju zvyšujúcemu transparentnosť v rozhodovaní EÚ, ktoré nie sú prepojené so súťažným právom.

Z pohľadu regulácie, Európsky parlament a Rada (Council) v snahe dosiahnuť väčšiu transparentnosť rozhodnutí prijali Nariadenie 1049/2001, ktorá zaručuje občanom EÚ všeobecné právo prístupu k dokumentom, ktoré vytvorili inštitúcie EÚ.⁵⁵ Nasledujúce príklady z praxe EÚ majú poukázať na problémy, ktoré môžu vzniknúť pri aplikácii tohto nariadenia v prípade účastníkov LP. Nasledujúce dva prípady sú protikladné a indikujú „vyšší“ problém konfliktu transparentnosti inštitúcií a ekonomickej racionality v posudzovaní jednotlivých prípadov.

Zo strany súdu v rozsudku *Zwartveld*, v ktorom ESD zastával názor, že Komisia má povinnosť spolupracovať s národnými súdmi.⁵⁶ V prípade *Verein für Konsumenteninformation*⁵⁷ Komisia nepriznala združeniu na ochranu spotrebiteľov právo prístupu k dokumentom z jej archívu kartelového prípadu rakúskych bánk. Súd

⁵³ Pozri http://ec.europa.eu/comm/commission_barroso/kroes/index_en.html

⁵⁴ Na základe „plea bargaining“ sa člen kartelu prizná k účasti na zakázanej dohode. Ako určitá protihodnota preň bude možnosť dohodnúť sa na rozsahu vykonanej nelegálnej aktivity a výške pokuty s Komisiou. Princíp „plea bargaining“ je vysvetlený bližšie v podkapitole 4.3.2.

⁵⁵ Regulation (EC) No. 1049/2001 of the European Parliament and the Council of 30 May 2001 regarding public access to European Parliament, Council and Commission documents, Official Journal of the European Communities L 145, 31.5.2005. Dostupné na:

http://europa.eu.int/eur-lex/pri/en/oj/dat/2001/l_145/l_14520010531en00430048.pdf

⁵⁶ Case C-2/88 Imm. J.J. Zwartveld and others [1990] ECR I-03365

⁵⁷ Case T-2/03 Verein für Konsumenteninformation v Commission 13 April 2005

prvého stupňa jej rozhodnutie anuloval. Komisia tvrdila, že odhalenie týchto dokumentov by podkopalo ochranu účelu kontroly a vyšetrovania v zmysle Čl. 4(2) Nariadenia 1049/2001.⁵⁸ Hájila svoj postup na základe faktu, že vo svojom Leniency Notice⁵⁹ z roku 2002 prehlasuje, že odhalenie leniency dokumentov spadá pod túto výnimku. ESD tento argument nezamietol, avšak zastával názor, že Komisia mala individuálne preskúmať každý dokument.

To napovedá, že pokiaľ Komisia vysvetlí, prečo prístup k špeciálnym leniency dokumentom môže viesť k porušeniu účelu jej kontroly a vyšetrovania, bude schopná zabrániť odhaleniu týchto dokumentov.

Komisia taktiež prestala trvať na tom, aby leniency žiadosti boli podané v písomnej podobe a s podpisom žiadateľa, čím znížila riziko odhalenia žiadostí v občianskom súdnom spore na minimum. V súčasnosti bežne prijímanou a akceptovanou formou je **ústne prehlásenie**, ktoré si Komisia nahráva a prepisuje. Od žiadateľa požaduje, aby prepis preskúmal, ale nemusí ho podpísať. Kontrolu nad nepodpísaným prepisom má výhradne Komisia, pretože je to skôr oficiálny dokument Komisie než dokument spoločnosti.⁶⁰

Avšak v rozsudku *Zwartverd* sa od Komisie požaduje, aby spolupracovala s národnými súdmi v EÚ. V poli súťažného práva na to Komisia vždy pamätala. Konkrétnejšie, bolo v ňom uvedené, že národné súdy môžu žiadať prístup k dokumentom, ktoré Komisia drží.⁶¹ Odovzdanie dokumentov však podlieha súhlasu žiadateľa o leniency. [Baer et al., 2005]⁶²

⁵⁸ Čl. 4 Nariadenia 1049/2001 stanovuje výnimky tohto nariadenia: „...The institutions shall refuse access to a document where disclosure would undermine the protection of: ... - the purpose of inspections, investigations and audits, unless there is an overriding public interest in disclosure.“ Citované z rozsudku Súdu prvého stupňa v prípade T-2/03 z dňa 13. apríla 2005. Pozri na <http://curia.europa.eu/juris/cgi-bin/form.pl?lang=en&Submit=Rechercher&alldocs=alldocs&docj=docj&docop=docop&docor=docor&docjo=docjo&numaff=T-2/03%20%20&datefs=&datefe=&nomusuel=&domaine=&mots=&resmax=100>

⁵⁹ Prístupné na: http://europa.eu.int/eur-lex/pri/en/oj/dat/2002/c_045/c_04520020219en00030005.pdf#search=%22leniency%20notice%202002%22

⁶⁰ Znamená to, že Komisia nedrží vo svojich archívoch priznanie leniency žiadateľa v žiadnej forme. Neexistencia priznania však môže znížiť silu dôkazov leniency vyhlásenia pred súdmi EÚ v snahe dosvedčiť činnosť ilegálneho kartelu.

⁶¹ Pozri *Commission Notice on cooperation between national courts and the Commission in applying Article 85 and 86 of the EEC Treaty*, OJ C39, 13.2.2003. Teraz nahradená *Commission Notice on cooperation between the Commission and the courts of the member states in the application of Articles 81 and 82 EC*, OJ C101, 27.4.2004.

⁶² Prístupné na: <http://www.globalcompetitionreview.com/ara/international.cfm>

4.3.1. „Drawn raids“

Jedná sa o neohlásené vyšetrovania na mieste. Vďaka momentu prekvapenia protimonopolný úrad môže nájsť množstvo presvedčujúcich dôkazov pre vyšetrovanie závažných narušení HS. Aplikačná prax potvrdzuje, že „drawn raids“ je účinným nástrojom pri získavaní dôkazov o existencii kartelových dohôd a potvrdzuje názor, že klasické nástroje v boji proti kartelom nestačia.⁶³ [Bednár, b, 2005, str.29-30]

4.3.2. „Plea bargaining“

„Plea bargaining“ je pomenovanie pre dohodu v trestnom prípade, kedy sa žalobca a obžalovaný dohodnú na **urovnaní sporu** proti obžalovanému. Obvinený súhlasí s priznaním viny alebo jej nepopieraním s výmenou za nejaký ústupok zo strany žalobcu. Tento ústupok môže obsahovať zníženie pôvodného rozsahu pokuty alebo obmedzenie trestu, ktorý môže súd obžalovanému uložiť.

Výhodou „plea bargaining“ je *vyhnutie sa neistote súdneho konania* pred porotou a minimalizácia rizika neželaných výsledkov pre obe strany. Obvinený si môže vybrať medzi istotou prijatia trestania za miernejšie obvinenie, alebo neistotou súdneho konania, v ktorom nemusí byť uznaný vinným. Avšak potom taktiež nesie aj riziko, že bude uznaný vinným z pôvodných, oveľa závažnejších obvinení.

Može sa stať, že aj keď si žalobcovia budú istí vinou obžalovaného, *nebude dostatok dôkazov* na presvedčenie súdu o jeho vine. V takomto prípade budú mať z uzavretia dohody „plea bargaining“ prospech aj obžalobca, aj obžalovaný: nenastane situácia, kedy obvineného neuznajú vinným (nepriaznivá situácia pre obžalobcu), ani kedy ho uznajú vinným zo závažných obvinení (nepriaznivá situácia pre obvineného).

Ďalšou výhodou je fakt, že súdom a žalobcom pomáha znížiť celkový počet prípadov, ktorými by sa inak museli detailne zaoberať.

Kritici „plea bargaining“ poukazujú okrem iného na to, že tento systém vyvíja silný tlak na obvinených, aby substituovali skutočné priestupky umelými konštrukciami.⁶⁴

⁶³ V jednom prípade e-mail ukázal, ako dobre sú si súťažitelia vedomí, že porušujú zákon. Zachytená korešpondencia končila totiž vetou: „P.S. mail po odeslání mažu, čert a ÚOHS nikdy nespí“. [Bednár, b, 2005, str. 30]

⁶⁴ http://en.wikipedia.org/wiki/Plea_bargain

5. Modely Leniency programu

Dnes možno povedať, že LP sa stal významnou súčasťou a úspešným nástrojom antitrustového práva pri odhaľovaní zakázaných dohôd. Aj napriek ich dôležitosti je však stále len málo ekonomických analýz, ktoré sa touto problematikou zaoberajú. Jeden z modelov by som chcela načrtnúť v nasledujúcej podkapitole.⁶⁵

5.1. Model Leniency programu

Tento model skúma presadzovanie súťažnej politiky proti kolúziám pomocou LPs, ktoré zaručujú redukované pokuty firmám a tie poskytnú informácie protimonopolnému úradu. Tieto programy dávajú firmám **podnety pre rozbitie kolúzie**, no na druhej strane znižujú očakávané náklady v prípade „zlého chovania“, a teda môžu mať aj opačný účinok.

Model hľadá **optimálne nastavenie parametrov politiky** tak, aby firmy nestratili podnet pre odhalenie informácií protimonopolnému úradu (AA) a aby sa zároveň vplyv spomínaného neželaného efektu zmenšil na minimum. Cieľom vynútitel'a je teda minimalizovať výskyt kolúzie medzi firmami nastavením určitých parametrov politiky. Jeho motiváciou je **maximalizácia spoločenského blahobytu**.

Neuvažujeme variabilnosť nákladov na vedenie sporu. Vynútitel'ov rozpočet je stanovený na začiatku hry a náklady na vynútenie sú utopené. Ďalej sa neberie do úvahy možnosť zlého rozsudku. Na konci vyšetrovania je teda usvedčená vinná firma, alebo nie je usvedčený nikto. Skúmame reakciu firiem na rozličné systémy politiky.

Aj napriek možnej prítomnosti pro-koluzívneho efektu môže LP prispieť k zefektívneniu politiky AA, pretože jeho zdroje sú obmedzené. LPs výrazne **zvyšujú pravdepodobnosť rozbitia kolúzie**. Implicitným nákladom tohto programu sú prostriedky, ktoré musí AA vynaložiť, aby zabezpečil dostatočne vysokú pravdepodobnosť nezávislého stíhania. V prípade, že stíhanie bude priveľmi nákladné, LP stratí na svojej atraktivite a do vedenia sa opäť dostanú pokuty v plnej výške.

5.1.1. Základný model (kooperácia \Rightarrow zmiernenie sankcie)

AA sa snaží maximalizovať úžitkovú funkciu spoločenského blahobytu a je schopný nastaviť isté parametre politiky (plná a zmiernená pokuta, pravdepodobnosti

vykonania rozsudku⁶⁶. V tejto verzii modelu uvažujeme, že všetky firmy, ktoré prispeli do vyšetrovania aj po jeho zahájení užitočným dôkazom, môžu benefitovať znížením pokuty.

Predpoklady:

- α - pravdepodobnosť zahájenia vyšetrovania, p - pravdepodobnosť usvedčenia firiem z kolúzie⁶⁷, δ - diskontný faktor.
- AA má k dispozícii rozpočet B na jedno obdobie, rozpočtové obmedzenie má tvar $B = w_\alpha \alpha + w_p p$, kde w_α je jednotkový náklad monitorovania a w_p je jednotkový náklad stíhania, oba náklady sú konštantné. Firmy poznajú B , α , p .
- Zvýšenie pravdepodobnosti vykonania rozsudku vyžaduje použitie zdrojov, kým stanovenie výšky pokuty je bez nákladov.
- Maximálna pokuta je fixná čiastka rovná F , pokuta zmiernená LP je $R \leq F$.
- Účelovou funkciou AA je štandardná úžitková funkcia (súčet prebytkov výrobcov a spotrebiteľov). Riešený problém možno popísať ako výber systému prémieí (R, α, p) v snahe ovplyvniť správanie firiem a maximalizovať spoločenský blahobyť.

Podmienky stimulačnej zlučiteľnosti (incentive compatibility constraints) budú odvodené z analýzy perfektného equilibria podhry v nadhre hranej firmami, kedy budú parametre politiky už stanovené. Na základe výberu parametrov politiky AA sa n identických firiem rozhodne, či vytvoria kolúziu alebo nie, berúc pritom do úvahy aj pravdepodobnosti (α, p) a možnosť využitia leniency programu R .

Uvažujme podnet každej firmy k podniknutiu akcie vedúcej ku koluzívnemu výstupu za predpokladu, že všetky ostatné firmy takéto akcie podnikajú. Ak sa firma odkloní, zarobí síce v súčasnosti zisk v hodnote Π_D , avšak ostatné firmy ju potrestajú.

⁶⁵ Autormi nasledujúcej analýzy sú Massimo Motta a Michele Polo. [Motta, Polo, 2000]

⁶⁶ Tieto parametre $(\alpha$ a $\beta)$ určí AA nepriamo alokáciou prostriedkov (zdrojov) zo svojho rozpočtu medzi rôzne úlohy (monitorovanie, zhromažďovanie dát ku konkrétnemu prípadu a pod.).

⁶⁷ α sa vzťahuje na prípravné aktivity (general monitoring) potrebné k zahájeniu vyšetrovania – zhromažďovanie informácií o firmách v priemyselnom odvetví, vypočúvanie firiem, dodávateľov a zákazníkov a pod., p (prosecution) zahŕňa zhromažďovanie dát ku konkrétnemu prípadu,

Už navždy sa budú správať ako v jednorázovej nekooperatívnej rovnováhe a diskontovaná výplata firmy potom bude rovná $\Pi_D + \delta\Pi_N / (1 - \delta)$. Ak sa firma rozhodne pre koluzívnu akciu, získa v súčasnej dobe výplatu Π_M . Platí, že $\Pi_N < \Pi_M < \Pi_D$. Výplatu v hodnote Π_N získavajú firmy, ak spolu nekooperujú. Zjednodušujúcim predpokladom je, že firmy sa rozhodnú raz a navždy (v čase $t = 1$), či sa budú kolúzie zúčastňovať alebo sa od nej budú odkláňať.

Načasovanie hry:

- $t = 0$

AA určí parametre politiky R, α, p , ktorých hodnoty si všimnú všetky firmy. Zmiernenú pokutu R dostane každá zo spolupracujúcich firiem bez ohľadu na to, či vyšetrowanie už začalo alebo nie.

- $t = 1$

Firmy $i = 1, \dots, n$ sa rozhodnú pre kolúziu alebo odklonenie uvedomujúc si s tým spojenú výplatu.

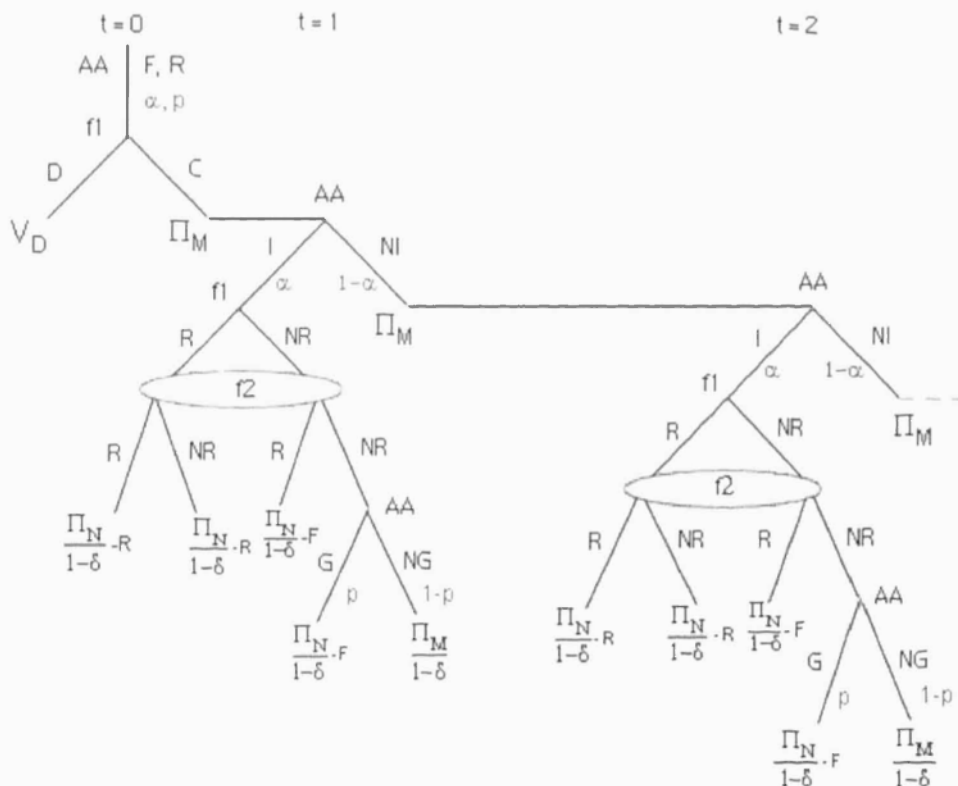
- $t = 2$

AA otvorí vyšetrowanie s pravdepodobnosťou $\alpha \in \langle 0, 1 \rangle$. Ak sa šetrenie neotvorí, každá firma realizuje zisk spojený s jej predošlou voľbou. Pokiaľ vyšetrowanie začne a čo len jedna z firiem sa rozhodne vyzradiť informáciu, AA bude schopný dokázať im vinu. Ak žiadna firma nevyzradí informáciu, bude AA schopný dokázať firmám vinu z uzavretia kolúzie s pravdepodobnosťou $p \in \langle 0, 1 \rangle$. V prípade, že sa AA nepodarí firmám vinu dokázať do konca tohto vyšetrowania, firmy v budúcnosti nebudú viac vyšetrowané. Ak budú naopak firmy z kolúzie usvedčené, budú sa naveky správať nekooperatívne.

- $t > 2$

Pokiaľ AA až do predchádzajúceho obdobia neotvorila vyšetrowanie, otvorí ho s pravdepodobnosťou α v čase t , firmy sa rozhodnú, či budú spolupracovať s AA atď.

Obrázok č.2: Strom znázorňujúci priebeh hry

D: odklonenie sa od kartelu, *C*: kolúzia, *I*: AA zahájí vyšetrovanie, *NI*: AA nezahájí vyšetrovanie, *R*: firma odhalí informáciu, *NR*: firma neodhalí informáciu, *G*: vinná, *NG*: nevinná, *f1* – prvá firma, *f2* – druhá firma.

Zdroj: Motta a Polo, 2000, p.39, vlastné úpravy

5.1.2. Alternatívne pravidlá Leniency programu

V nasledujúcich podkapitolách stručne popíšem adaptáciu predchádzajúceho modelu na zmeny, ktoré vykonali USA a EÚ vo svojich LPs.

5.1.2.1. Zmiernenie pokuty len pred zahájením vyšetrovania

V tejto podobe bol LP prvý raz predstavený v USA v roku 1978. Podľa nej bude poskytnuté zmiernenie pokuty iba takým firmám, ktoré začnú spolupracovať s AA pred otvorením vyšetrovania. V tomto duchu uprednostnila tieto firmy aj EÚ v júli 1996 vo svojom „Notice“.

Motta a Polo v tejto analýze dospeli k nasledujúcim záverom:

- Keď bude LP aplikovaný len prípade, že informáciu firma poskytne ešte pred otvorením vyšetrovania, možno predpokladať, že equilibrium, v ktorom firmy neprezradia informácie AA, sa vyskytne s väčšou pravdepodobnosťou ako v prípade, kedy je možné odhaliť informáciu v akomkoľvek čase. Znamená to, že v novom režime je menej pravdepodobné rozbitie kolúzie.
- Neexistuje equilibrium, v ktorom si firmy zvolia kolúziu a súčasne odhalenie informácii AA. Firma, ktorá je v kolúzii a očakáva jej rozpad odhalením informácie AA, dostane $V_c = \Pi_M + \delta(\Pi_N / (1 - \delta) - R)$, kým svojím odklonením od kartelu by získala $V_d = \Pi_D + \delta\Pi_N / (1 - \delta)$. Keďže $\Pi_D > \Pi_M$ a $R \geq 0$, následne vidíme, že $V_c < V_d$.
- Aby boli LPs efektívne v rozbiť kartelov, mali by byť rozšírené i na zvýhodňovanie firiem odhaľujúcich informácie aj po tom, ako začne byť dané odvetvie monitorované. Dokazovanie viny z kolúzie firmám je zdĺhavou a komplexnou záležitosťou, ktorá navyše nemusí vždy skončiť ich usvedčením. Pozitívny výsledok je garantovaný po zaistení náležitých motívov k spolupráci s AA pre firmy aj po zahájení vyšetrovania. Týmto spôsobom môže byť ušetrených aj množstvo prostriedkov (zdrojov) AA. Ak však prostriedky, ktoré má AA k dispozícii postačujú na zabránenie kolúzii s využitím plných pokút, nemali by sa LPs používať. LPs hneď po režime s plnými pokutami predstavuje druhé najlepšie riešenie.

Tento výsledok analýzy je konzistentný aj so skúsenosťou USA, kde režim zavedený na počiatku bol pomerne neefektívny. Po jeho obmene pripúšťajúcej zmiernenia pokút firmám odhaľujúcich informácie aj po otvorení vyšetrovania v roku 1993 bol zaznamenaný významný nárast v počte prípadov, v ktorých boli firmy ochotné spolupracovať so sudcami. V roku 1994 vo výročnej správe Antitrust Division bolo zdôraznené, že v prvom roku novo zavedeného režimu

„v priemere jedna spoločnosť do mesiaca vystúpila s informáciou o jednostranných tajných dohodách, v porovnaní s jednou spoločnosťou do roka v priemere pri uplatnení predchádzajúcej politiky. Politika takto umožnila Division

rozšíriť jej dosah na „criminal enforcement activities“ s relatívne malými výdajmi (prostriedkov) zdrojov.“⁶⁸

V súlade s touto analýzou Motta a Polo dospeli k názoru, že *Regulation on Leniency Programs*⁶⁹ v znení z roku 1996 malo byť rozšírené. Nariadenie určuje, že firmy, ktoré udajú kartel predtým, ako Komisia otvorí vyšetrovanie, majú nárok na 75 – 100% zníženie pokuty. Firmy, ktoré ohlásia kartel po tom, ako bola zahájená kontrola, majú nárok na 50 – 70% zníženie pokuty, ale to iba v prípade, že toto vyšetrovanie nebolo úspešné a nevedlo teda k otvoreniu súdneho procesu. Inými slovami, LP je prístupný len pre firmy, ktoré ešte nepodliehajú vyšetrovaniu AA. Takéto nariadenie príliš zužuje rozsah aplikácie nariadenia a zlyháva pri poskytovaní dostatočných podnetov firmám pre odhalenie informácie, ktorá môže byť užitočná pri rozbíjaní kartelu.

5.1.2.2. Len prvá firma dosiahne zhovievavosť

Tak ako USA aj EÚ má skúsenosti s rôznymi kritériami určujúcimi, ktorým z firiem môžu byť pridelené výhody redukcie pokuty. Zaujímavým prípadom je situácia, kedy jedinou firmou, ktorá je oprávnená dosiahnuť zhovievavosť je tá, ktorá ako prvá poskytne dôkazy.⁷⁰

Štruktúra hry je rovnaká ako v základnom modeli.⁷¹ Jediným rozdielom je, že ak sa všetky firmy rozhodnú prezradiť informáciu sudcom, očakávaná výplata⁷² bude

$$\frac{\Pi_N}{1-\delta} - \frac{R + (n-1)F}{n},$$

kde n je počet firiem v karteli.

Pokiaľ existuje equilibrium, v ktorom žiadna z firiem neodhalí informáciu, keď AA monitoruje trh, potom je Paretovsky nadradené equilibrium, v ktorom všetky firmy spolupracujú s AA.

⁶⁸ Citované [Antitrust Division, 1994, p. 6-7], preklad z angl.

⁶⁹ Pozri Official Journal of the European Communities, Series C, 207, 18.7.1998

⁷⁰ Príkladom tohto systému v praxi je samotná EÚ.

⁷¹ Toto označenie sa bude vzťahovať na model popísaný v podkapitole 5.1.1.

Uvažujme rozhodnutie firiem o kolúzii v čase $t = 1$. Ak bude $\delta \geq \bar{\delta}$,⁷³ firmy neodhalia informáciu v prípade monitorovania, t.j. všetko bude vyzerat' ako v základnom modeli. Ak je však $\delta < \bar{\delta}$, po otvorení vyšetrovania bude nasledovať aj odhalenie informácie. Podnety k jednaniu v tajnej dohode sú ale vplyvom aktuálneho režimu pozmenené, keďže očakávaná výplata v prípade monitorovania trhu je nižšia ako v prípade predchádzajúcom, kedy mohli mať prospech z LP všetky firmy.

Závery:

Pri existencii reštriktívnejšieho súboru pravidiel analyzovaného v tejto podkapitole je očakávané zmiernenie pokút menšie, pokiaľ si všetky firmy zvolia spoluprácu so sudcami, a je ekvivalentné, keď uvažujeme s podnetom firmy podvádzať partnerov, kým oni informáciu neprezdadia. Preto ak firmy očakávajú, že všetky sa priznajú, ak budú sledované, očakávajú aj vyššie sankcie. V dôsledku toho budú firmy v niektorých prípadoch pokladať „Chod' do kolúzie a odhaľ informáciu“ (Collude and reveal) za horšiu alternatívu ako *odklonenie sa od kartelu od samého začiatku* (a tým aj vyhnutie sa pokute).

Tento režim je teda *schopný čiastočne eliminovať ex-ante motív k vytváraniu kolúzií* bez toho, aby ovplyvnil mieru schopnosti programu donútiť firmy udať kartel po zahájení vyšetrovania. Navrhuje teda spôsob, akým by sa dala zvýšiť efektívnosť LP ďalším potlačením ex-ante podnetov pre utváranie kolúzií vyvolané očakávaním zmiernenia pokút.

5.1.2.3. Len firma „spĺňajúca kritérium“ dostane zníženie pokuty

V predchádzajúcej analýze sme zistili, že v pôsobení LP na firmy rozoznávame dva efekty. Prvým z nich je jeho ex-post stimulácia k rozpadu kartelu prostredníctvom odhalenia informácie AA jedným alebo viacerými z jeho členov, druhým (nežiaducim efektom) je vytvorenie výraznejších podnetov k uzatváraniu kolúzií zapríčinené znížením potrestania v prípade dokázania viny. Ako sme videli, isté zlepšenie nastalo

⁷² Každá z firiem je ex-ante prvá, ktorá prezradí AA informáciu o karteli s pravdepodobnosťou $\frac{1}{n}$. Jedná sa o podhru s equilibriom „Odhaľ informáciu, pokiaľ si sledovaný“ (Reveal if monitored).

⁷³ $\bar{\delta}$ je definované ako $1 - \frac{(1-p)(\Gamma_M - \Gamma_N)}{pF - R} = \delta(p, F, R)$.

v predchádzajúcom prípade, u ktorého sa prvý efekt nezmenil, kým druhý efekt sa zredukoval.

Efektívnosť LP však možno zvýšiť ešte **zdôraznením asymetrií** v odvetví a presným stanovením, ktorá firma smie využiť LP, t.j. ktorá z nich je splňa určité kritérium. Nezáleží pritom na spôsobe, akým AA určí túto firmu.⁷⁴ Podstatou tejto obmeny LP je fakt, že všetci účastníci budú v každej situácii schopní rozpoznať, ktorá z firiem je takto zvýhodnená.

Podmienky, za ktorých nastane prezradenie kartelu, sú rovnaké ako obvykle: ak bude $\delta < \delta^*$, kartel sa rozpadne, pretože kritériom vybraná firma ho udá. Na druhej strane, podmienky, za ktorých ex-ante vzniká kolúzia, sa zmenia.

Záver:

Ak úrad zameria LP na jednu firmu, ktorú vyberie podľa určitého kritéria, bude *schopný zredukovať jeho ex-ante negatívny vplyv* bez toho, aby znížil ex-post podnet pre odhalenie informácie. Z tohto dôvodu je výskyt kolúzie menej pravdepodobný, pretože firmy vylúčené z programu považujú za menej príťažlivé byť súčasťou kartelu, ktorého jeden člen sa pravdepodobne stane zradcom.

5.1.2.4. Zhrnutie

Táto kapitola obsahuje analýzu efektov LPs na podnety firiem ku kolúziám a k odhaleniu informácie, ktorá pomôže AA dokázať nelegálne chovanie. Režim základného modelu poskytne zníženie pokuty akejkoľvek firme dokonca aj po otvorení šetrenia.

Ukázalo sa, že zníženie pokút môže podporiť pro-koluzívnu reakciu: kombinácie parametrov politiky, ktoré by kolúzii bez LPs zabránili, môžu dať za režimu so znižovaním pokút podnet firmám k vytvoreniu kolúzie (a odhaliť, pokiaľ budú sledované). Preto ak prostriedky, ktoré má AA k dispozícii postačujú na zabránenie kolúzii s využitím plných pokút, nemali by sa LPs používať. No pokiaľ sú zdroje, ktorými AA disponuje limitované, LPs by mohli predstavovať optimálne druhé najlepšie riešenie.

Zníženia pokút podporujúce firmy k odhaleniu informácie zvyšujú pravdepodobnosť ex-post opustenia kartelu a očakávané prínosy pre spoločnosť.

⁷⁴ Môže to byť napr. firma pôsobiaca v najmenšom meste alebo posledná v abecednom poradí a pod.

Optimálna schéma vyžaduje *maximálne zníženia pokút a prenesenie prostriedkov zo súdneho stíhania na monitorovanie trhu.*

Vždy je však nutné použiť fixnú čiastku prostriedkov v nezávislom stíhaní ako *vierohodnú hrozbu*. Žiadna firma totiž neodhalí informáciu, pokiaľ očakáva, že AA nie je schopný dokázať vinu. Ak je nezávislé stíhanie priveľmi nákladné, zostane príliš málo prostriedkov na všeobecné monitorovanie, ktoré napokon určujú efektívnosť LPs. V takomto prípade je výhodnejšie vrátiť sa k režimu s plnými pokutami.

6. Efektívnosť Leniency programov

Súčasný LPs v EÚ a v ČR sa odlišujú od programu v USA, preto budem programy v EÚ a v USA rozoberať v samostatných podkapitolách. V poslednej podkapitole sa budem zaoberať možnosťami zlepšenia efektívnosti týchto LPs.

6.1. Leniency program v USA

Možnosť využiť výhody LP sa prvýkrát objavila v USA v roku 1978. US Protimonopolná divízia Ministerstva spravodlivosti (Antitrust Division of the Department of Justice) povolilo firmám zúčastneným v kolúzii vyhnúť sa trestným sankciám za určitých okolností.

V roku 1993 bola táto politika prepracovaná v tzv. „**Corporate Leniency Program**“, ⁷⁵ ktorého prijatím sa rozšíril rámec firiem spĺňajúcich kritériá pre LP. Z predchádzajúceho systému tam patria firmy, ktoré sa zúčastnili kolúzie a priznali sa ešte pred otvorením vyšetrovania. Amnestia pre tieto firmy je v novom systéme automatická. Upravený program sa navyše vzťahuje aj na firmy, ktoré sa rozhodnú s AA *spolupracovať po zahájení vyšetrovania*. Podmienkou je, že AA nie je v tejto fáze priznania firmy schopný kolúziu dokázať. ⁷⁶

Antimonopolná divízia ponúka ešte tzv. **Amnesty Plus**. O amnestiu udeľovanú týmto programom sa môže uchádzať spoločnosť, ktorá má záujem v súčasnom vyšetrovaní s Divíziou vyjednávať („plea bargaining“) a následne ponúkne odhalenie existencie druhej tajnej dohody, ktorá nesúvisí s pôvodnou. V takomto prípade môže spoločnosť obdržať úplnú amnestiu a bude jej odpustená pokuta za účasť v druhej dohode. Spoločnosť navyše dostane podstatnú dodatočnú zrážku z pokuty prislúchajúcej jej za účasť v prvej tajnej dohode. [Motta, Polo, 2000] ⁷⁷

Americká skúsenosť ukazuje, že rozšírenie LP aj na amnestiu po zahájení vyšetrovania predstavuje kľúčovú zložku úspechu. Súčasný prístup USA motivuje firmy k podávaniu žiadostí o amnestiu viac ako predchádzajúci prístup. Výsledky novej leniency politiky boli viditeľné už po prvých rokoch v podobe počtu prípadov, ktoré bola Division schopná otvoriť a úspešne uzavrieť. [Motta, Polo, 2000]

⁷⁵ Dokument je dostupný na <http://www.usdoj.gov/atr/public/criminal/9938.htm>

⁷⁶ Pre viac informácií o „Corporate Leniency Policy“ pozri stránku Department of Justice: <http://www.usdoj.gov/atr/public/guidelines/lencorp.htm>

6.2. Leniency program v EÚ

Presadzovanie súťažnej politiky proti kolúziám a dohodám o cenách patrí nepochybne k jednej z najdôležitejších oblastí protimonopolných zásahov. Protimonopolné úrady venujú koluzívnym dohodám čoraz viac pozornosti, pričom využívajú stále bohatšie a komplexnejšie mechanizmy než len neustále zvyšovanie pokút. Tvorcovia súčasného systému EÚ sa nechali inšpirovať *skúsenosťami USA*. V snahe dosiahnuť ďalšie zefektívnenie zastrašovania podnikov pred vytváraním kolúzií DG IV prvotne zameriavalo svoju politiku na *prudké zvyšovanie pokút*. Avšak pokiaľ podniky očakávajú, že pravdepodobnosť odhalenia ich koluzívneho chovania protimonopolným úradom bude nízka, samotné pokuty nebudú postačujúcim nástrojom pre zabránenie podnikom v zakladaní kartelov.

Z tohto dôvodu sa EÚ rozhodla pre nový systém, ktorý predstavila v roku 1996. V ňom „získajú“ podniky, ktoré spolupracujú s AA a poskytnú dôkazy o koluzívnej dohode, do ktorej boli zapojené. Program sľubuje podniku, ktorý sa ako prvý prizná pred zahájením vyšetrovania, 75-100% zníženie celkovej pokuty. Nižšia miera „zhovievavosti“ (50-75 % z pokuty) môže byť udelená prvému podniku v prípade, že vyšetrovanie predchádzalo priznaniu podniku. Ak podnik čiastočne spolupracuje, t.j. poskytne dodatočné dôkazy alebo nepopiera fakty, na ktorých Komisia zakladá svoje obvinenia, môže si „zaslúžiť“ 10-50% zníženie pokuty. Avšak len prvý spolupracujúci podnik môže navyše dosiahnuť zmiernenie pokuty, ale predpokladom je fakt, že tento podnik nebol navrhovateľom ani hlavným partnerom kartelu. [Motta, Polo, 2000] [Brenner, 2005]

LP v EÚ dostal novú podobu v roku 2002, kedy bola prijatá už spomínaná „**Commission Notice**“. *Odpustenie pokuty* podľa neho udelí Komisia podniku, ktorý ako prvý predloží postačujúce dôkazy, ale len v prípade, že Komisia v čase priznania sa podniku takéto dôkazy nevlastní. Navyše musia byť splnené nasledovné podmienky: podnik s Komisiou úplne spolupracuje, ukončí svoju činnosť v zakázanej dohode najneskôr v čase predloženia dôkazov a zároveň podnik nenúti iné podniky k účasti na zakázanej dohode. *Zníženie pokuty* prichádza do úvahy, pokiaľ podnik poskytne Komisii dôkazy, ktoré pre ňu budú pridanou hodnotou, k tým, ktoré má už v danej dobe k dispozícii. Aj preň platí, že musí ukončiť svoju účasť v zakázanej dohode najneskôr v dobe predloženia dôkazov. Komisia posúdi, či poskytnuté dôkazy predstavujú

⁷⁷ Ďalší zdroj (autorom je Griffin, 2001) je dostupný na

dostatočnú pridanú hodnotu ako aj rozsah zníženia vo vzťahu k pôvodnej výške pokuty: prvý podnik v poradí dostane zníženie pokuty o 30-50 %, druhý o 20-30 % a všetky nasledujúce podniky dostanú zníženie pokuty do 20 %.

Nasledujúca tabuľka obsahuje prehľad, ktoré krajiny EÚ už zaviedli LP, ako aj ich protimonopolné úrady.

Tabuľka č. 2: Autority na ochranu hospodárskej súťaže v členských krajinách EÚ používajúce leniency programy

Krajina	Autorita
Austria	Federal Competition Authority
Belgium	Competition Council
Cyprus	Commission for the Protection of Competition (CPC)
The Czech Republic	Office for the Protection of Competition
Finland	Finnish Competition Authority
France	Competition Council
Germany	Federal Cartel Office
Greece	Hellenic Competition Commission
Hungary	Hungarian Office of Economic Competition
Ireland	The Competition Authority
Latvia	Competition Council Republic of Latvia
Lithuania	Competition Council of the Republic of Lithuania
Luxembourg	Ministry of Economics and Foreign Trade
The Netherlands	Nederlandse Mededingingsautoriteit (NMa)
Poland	Office for Competition and Consumer Protection
Slovakia	Antimonopoly Office of the Slovak Republic (AMO)
Sweden	Swedish Competition Authority
The United Kingdom	Office of Fair Trading

Zdroj: DG Competition ⁷⁸

6.3. Leniency program v ČR ⁷⁹

Odhaľovanie zakázaných dohôd je zásadnou prioritou českého ÚOHS. K uľahčeniu ich odhaľovania ÚOHS spracoval a od roku 2001 začal aplikovať LP, ktorý sa ukázal ako účinný nástroj. LP bol spracovaný v zmysle doporučení Organizácie pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (OECD)⁸⁰ a stal sa pevnou súčasťou komplexného prístupu ÚOHS pri odhaľovaní a rozbiehaní kartelových dohôd.

<http://www.usdoj.gov/atr/public/speeches/8063.pdf>

⁷⁸ http://ec.europa.eu/comm/competition/antitrust/legislation/authorities_with_leniency_programme.pdf

⁷⁹ ÚOHS zaviedol LP ako siedma protimonopolná inštitúcia na svete. Právni rádce, 2005, č.8

⁸⁰ Pre bližšie informácie pozri <http://en.wikipedia.org/wiki/OECD> alebo oficiálnu stránku OECD <http://www.oecd.org/>

Výsledkom takéhoto programu je rýchle a efektívne odstránenie deformácie súťažného prostredia a minimalizácia negatívnych dopadov na ekonomiku a spotrebiteľa. [Bednár]⁸¹

Súťažiteľovi (účastníkovi dohody), ktorý ÚOHS ako prvý poskytne relevantné informácie, dokumenty, dôkazy a svedectvo o existencii dohody narušujúcej súťaž, o ktorej nemal ÚOHS do okamžiku ich poskytnutia povedomie, alebo bol o dohode informovaný, ale nemohol získať dostatočné množstvo spoľahlivých dôkazov z iných zdrojov, možno *pokutu neuložiť vôbec*. Tento súťažiteľ musí predložiť ÚOHS všetky relevantné informácie, dokumenty a dôkazy, ktoré má k dispozícii, a ktoré sú pravdivé a spoľahlivé pri preukazovaní existencie zakázanej dohody narušujúcej súťaž a umožní ÚOHS preukázať existenciu zakázanej dohody narušujúcej súťaž v zmysle ustanovení § 3 odst. 1 ZOHS. Súčasne je povinný ukončiť svoje konanie podľa dohody najneskôr v okamihu jeho „priznania sa“. Pritom je podmienkou, že tento súťažiteľ nesmel vyvíjať nátlak na ostatných súťažiteľov, aby sa k zakázanej dohode narušujúcej súťaž pripojili.

Obdobne ako v prípade EÚ môže byť súťažiteľovi *znížená pokuta*, pokiaľ predloží spoľahlivé relevantné informácie, dokumenty a dôkazy, ktoré predstavujú rozhodujúcu časť dôkazov potrebných na preukázanie existencie zakázanej dohody narušujúcej súťaž, ak súčasne ukončí svojho konanie podľa dohody najneskôr v dobe „priznania sa“ ÚOHS. Prvý súťažiteľ spĺňajúci tieto podmienky môže dosiahnuť zníženie pokuty o 30-50 %. Súťažiteľ, ktorý príde ako druhý v poradí má možnosť získať „zhovievavosť“ v podobe 20-30% zníženia pokuty. Ktorémukol'vek ďalšiemu súťažiteľovi (tzn. môžu byť aj viacerí) môže využitie LP usporiť 20 % pokuty. Rovnaké zníženie pokuty môže dosiahnuť súťažiteľ, ktorý po oboznámení sa s výsledkami správneho konania potvrdí výsledky (skutočnosti) zistené ÚOHS.

Konkrétnu mieru zníženia pokuty stanoví ÚOHS v závislosti na tom, ako poskytnuté dôkazy napomáhajú ÚOHS preukázať rozhodné skutočnosti, a vzhľadom k dôkazom, ktoré už má k dispozícii.⁸² V prípade záujmu o aplikáciu miernejšieho režimu pri ukladaní pokút sa účastníci zakázaných dohôd narušujúcich súťaž môžu na ÚOHS obrátiť. [Bečnár, a, 2005, str. 110-112]

⁸¹ Činnosť Úřadu pro ochranu hospodářské soutěže v letech 1999 - 2004. Prístupná na <http://www.compet.cz/TAI/Prehl001.pdf>

⁸² Najväčší význam sa prikladá autentickým písomnostiam a priamym dôkazom.

6.4. Možnosti zlepšenia Leniency programu

Pri aplikácii modelu VD na kartelové dohody sme zistili, že je dôležité zvyšovať nedôveru medzi členmi kartelových dohôd. Takáto politika do určitej miery naruší stabilitu zakázanej dohody. Model VD nám zároveň vnukol aj ideu samotného LP. Tento program predstavuje spôsob, akým je možné modifikovať podnety firiem tak, aby ich najvýhodnejšou stratégiou bolo predloženie dôkazov o existencii zakázanej dohody protimonopolnému úradu.

Zefektívnenie LPs navrhované VD:

- Rozšírenie LP aj na kartelových vodcov

Z analýzy pomocou teórie hier vyplýva, že LP by mal byť rozšírený aj na kartelových vodcov. Touto úpravou by mohli byť zefektívnené LPs v USA, EÚ i v ČR. ((

- Odmeňovanie „pomalších“ firiem

Znamená to, že firmy, ktoré prídu s priznaním trochu neskôr, by mali byť taktiež odmenené. Tento prístup nie je aplikovaný v USA. Zmiernenie sankcie môže byť udelené len prvej firme. V EÚ a v ČR sú podnikom zmiernené pokuty pridelované. Výška zmiernenia závisí na poradí, v ktorom sa podniky priznajú. Toto odporúčanie teda možno uplatniť v prípade USA.

- Zhovievavosť aj pri dostatku dôkazov

„Zhovievavosť“ má byť udelená firme, ktorá sa priznala ako prvá, a to aj v prípade, že protimonopolný úrad vlastní dostatok dôkazov na usvedčenie každého člena kartelovej dohody. Nakoľko žiaden z troch uvažovaných LPs túto „zhovievavosť“ neposkytuje, toto odporúčanie môžu využiť USA, EÚ aj ČR.

Tieto modifikácie by mali viesť k zvýšeniu nedôvery medzi súčasnými aj potenciálnymi partnermi v kartovej dohode. Dlhodobo má rozšírenie LP zastrašiť a destabilizovať už existujúce kartely.

Zefektívnenie LPs navrhované modelmi Motta a Pola:

- Zmiernenie pokuty aj po zahájení vyšetrovania

Platia závery z druhého bodu Zefektívnenia LPs navrhovaného VD (Odmeňovanie „pomalších“ firiem).

- Len prvá firma dosiahne zhovievavosť

Podľa analýzy modelu má byť zhovievavosť udelená len firme, ktorá sa príde priznať prvá. USA tento prístup aplikuje. Režim uplatnený v EÚ a v ČR umožňuje požiadať o odpustenie celkovej pokuty len prvému podniku, kým jej zmiernenie môže byť udelené aj nasledujúcim podnikom.

- Len firma „splňajúca kritérium“ dostane zníženie pokuty

Najväčšie zefektívnenie je podľa modelov dosiahnuté v prípade, že o LP sa môže uchádzať len určitá firma, ktorú všetky firmy v karteli identifikovali. Takéto zlepšenie LP nebolo využité ani v USA, ani v EÚ či v ČR.

V súlade s našimi závermi z modelov by mala optimálna Leniency politika udeľovať maximálne zníženia pokút a prostriedky zo súdneho stíhania preniesť na monitorovanie trhu. LP však má byť používaný len v prípade, že protimonopolný úrad nedisponuje dostatkom prostriedkov. LP predstavuje totiž druhú najlepšiu alternatívu, po režime s plnými pokutami.

„...the strategy of using leniency to crack cartels was the right one, but we need to make the strategy work better.“⁸²

⁸² Citované z [Sherwood, 2005, pg. 2]. Prístupné z ProQuest 5000.

7. Záver

Kartelové dohody patria nesporne k jedným z najzávažnejších porušení hospodárskej súťaže. Poškodujú spotrebiteľov aj firmy, ktoré sa odmietli do kolúzie zapojiť. Ich existencia je však pre zúčastnené firmy mimoriadne výhodná najmä kvôli možnosti získania nadštandardného zisku. Výhodou je pre ne aj fakt, že odhalenie takýchto dohôd je obzvlášť obtiažne. To predstavuje dostatočnú motiváciu pre firmy, aby sa rozhodli stať sa súčasťou kolúzie.

Jedným z perspektívnych spôsobov ako kartelovú dohodu rozbiť, alebo jej zabrániť, sa ukazuje tzv. *Leniency program* – „program zhovievavosti“. Program zhovievavosti ponúka firme, ktorá sa prizná k účasti v kolúzii, určité výhody, ako napr. zmiernenie alebo úplne odpustenie pokuty. Miera takéhoto „odmenenia“ firmy závisí na viacerých faktoroch. Príkladom môže byť „kvalita“ poskytnutých dôkazov a čas ich predloženia vo vzťahu k vyšetrovaniu.

LPs pracujú na princípe vytvorenia situácie, ktorú možno popísať pomocou modelu teórie hier - väzňovho dilema. Člen, resp. členovia kartelovej dohody, ktorí sa priznajú, budú odmenení. To vytvára motiváciu k porušeniu kartelovej dohody.

Vďaka analýze základného modelu LP sme zistili, že tieto programy na firmy pôsobia v dvoch protichodných smeroch. Prvým efektom je *ex-post* stimulácia k odhaleniu kartelovej dohody. Proti nemu pôsobí *ex-ante* efekt, ktorý dáva podporu vzniku kolúziám. Príčinou je znížené potrestanie v prípade usvedčenia firmy z kolúzie. Leniency politika by mala byť preto zostavená tak, aby program čo najviac podporoval pôsobenie prvého a zároveň maximálne potláčal pôsobenie druhého efektu.

Po bližšom preskúmaní oboch efektov v troch nasledujúcich modelových situáciách sa ukázalo, že je naozaj možné LPs týmto spôsobom ďalej zefektívniť. Podľa prvého z troch predstavených modelov sú LPs efektívnejšie v rozbíjaní kolúzií, ak sa do nich môžu zapojiť firmy aj po zahájení vyšetrovania. Ďalším spôsobom zlepšenia LP je jeho obmedzenie len na firmu, ktorá sa prizná ako prvá v poradí. Tento prípad bol preberaný v druhom modeli. Nakoniec sme rozoberali situáciu, kedy sa program týkal len firmy spĺňajúcej určité kritérium. Z uvažovaných modelov táto politika predstavuje najefektívnejšiu formu LP. V prípade väzňovho dilema sa nám ako cesta k zlepšeniu ponúkalo zvýšenie nedôvery medzi jednotlivými členmi kartelovej dohody, čo je výsledok konzistentný so závermi analýzy predchádzajúcich modelov.

Prvý LP bol predstavený v USA v roku 1978. Nakoľko sa o udelenie amnestie mohli uchádzať firmy len pred zahájením vyšetrovania, jeho efektívnosť nebola spočiatku príliš výrazná. Preto v roku 1993 dostal program novú podobu. Podľa nej sa amnestia môže vzťahovať aj na firmy, ktoré sa priznajú počas vyšetrovania. Upravený program slávil úspech hneď v prvom roku svojho zavedenia. Tento krok USA bol teda krokom vpred, nakoľko sa podarilo posilniť motiváciu firiem k priznaniu sa.

Prv než EÚ zaviedla svoj LP, objavilo sa jeho ovocie úspechu v USA. V snahe zlepšiť svoju protimonopolnú politiku a zastrašiť firmy pred uzatváraním kartelových dohôd sa EÚ rozhodla nasledovať príklad USA. Prijala prvú verziu svojho LP, ktorá stanovovala firmám uchádzajúcim sa o zhovievavosť podobné podmienky ako Leniency program USA z roku 1978. Program začal platiť od roku 1996. Aj v EÚ bolo zaznamenané zlepšenie v odhaľovaní kartelových dohôd.

V Českej republike sú LPs v oblasti ochrany HS relatívne novinkou. ÚOHS začal tieto programy aplikovať v roku 2001. No už teraz možno povedať, že patria k účinným nástrojom v odhaľovaní a rozbíjaní kartelových dohôd.

Existujú rozdiely v uplatňovaní LPs v USA, EÚ, ako aj v ČR. Vo svojej práci som načrtla viacero spôsobov, ktorými môžu protimonopolné úrady efektívnosť Leniency programov ďalej zvyšovať.

Zefektívnenia podľa VD by spočívali v:

- Rozšírení LP aj na kartelových vodcov
- Odmeňovaní „pomalších“ firiem
- Zhovievavosti udelenej aj pri dostatku dôkazov

Zefektívnenia podľa VD by spočívali v:

- Zmiernení pokuty aj po zahájení vyšetrovania
- Zhovievavosti udelenej len prvej firme
- Znížení pokuty len firme „spĺňajúcej kritérium“

Kejame!
spolu!
dobro!
yhlal

Pokiaľ z nich budú aspoň niektoré prenesené do praxe, podstatne to ovplyvní schopnosť Leniency programov prilákať firmy k odhaleniu zakázanej dohody.

8. Použitá literatúra a pramene na internete

Literatúra:

Antitrust Division: *Annual Report for Fiscal Year 1994*, 1994

Bednár, J.: *Aplikace soutěžního práva v rozhodovací praxi: Z rozhodnutí Úřadu pro ochranu hospodářské soutěže, Komise a Evropského soudního dvora*, Praha, C. H. Beck, 2005, ISBN 80-7179-428-7

Bednár, J.: *Nové možnosti pro uplatňování aktivní soutěžní politiky*, Právní rádce, 2005, č. 8

Bednár, J.: *Činnost Úřadu pro ochranu hospodářské soutěže v letech 1999-2004*

Bortel, L.: *Vazba mezi právem, ekonomikou a hospodářstvím*, Politická ekonomie, 2005, č. 5

Boguszak, J., Čapek, J., Gerloch, A.: *Teorie práva*, 1. vyd., EUROLEX BOHEMIA s.r.o., 2001, ISBN 80-86432-13-0

Brenner, S.: *An empirical study of the European corporate leniency program*, Berlin, Humboldt-University Berlin, Department of Economics, Institute of Management, March 15, 2005

Dědič, J., Švarc, Z. a kol.: *Učebnice práva pro ekonomy*, 1. vyd., Praha, PROSPEKTRUM Praha, 1994, ISBN 80-85431-95-5

Frank, R. H.: *MIKROEKONOMIE A CHO VÁNÍ*, 1. vyd., Praha, Nakladatelství Svoboda, 1995, ISBN 80-205-0438-9

Hayek, F. A.: *Právo, zákonodárství a svoboda: nový výklad liberálních principů spravedlnosti a politické ekonomie*, 2. vyd., Praha, Academia, 1994, ISBN 80-200-0241-3

Holman, R.: *Ekonomie*, 3. vyd., Praha, C. H. Beck, 2002, ISBN 80-7179-681-6

Holman, R. a kol.: *Dějiny ekonomického myšlení*, 3. vyd., Praha, C. H. Beck, 2005, ISBN 80-7179-380-9

Jacobsen, H. J.: *On the foundations of Nash equilibrium*, Copenhagen, Institute of Economics, University of Copenhagen, Discussion papers 94-12, September 1994

Kasan, J.: *Cenová politika a politika hospodářské soutěže*, 1. vyd., Praha, Vysoká škola ekonomická v Praze, 1994, ISBN 80-7079-245-0

Krabec, T.: *Ordoliberalismus a sociální tržní hospodářství*, Politická ekonomie, 2003, č. 6

H Baer et al, 2005
H Griffith⁶² (2001)

- Leslie, Ch. R.: *Antitrust Amnesty, Game Theory, and Cartel Stability*, Iowa City, Journal of Corporation Law, Winter 2006, Vol. 31, Iss. 2, pg. 453-488
- Mises, L. von: *Liberalismus*, Praha, Liberální institut, Centrum liberálních studií, EKOPRESS, 1998, ISBN 80-86119-08-4 (Ekopress)
- Mlčoch, L.: *Institucionální ekonomie*, 2. vyd., Praha, Nakladatelství Karolinum, 2005, ISBN 80-246-1029-9
- Motta, M., Polo, M.: *Leniency programs and cartel prosecution*, London, CEPR, Discussion Paper No. 2349, January 2000
- Munková, J.: *Zákon o ochraně hospodářské soutěže: komentář*, 1. vyd., Praha, C. H. Beck, 2003, ISBN 80-7179-777-4
- OECD Observer (Policy Brief): *Using Leniency to Fight Hard Core Cartels*, September 2001
- Paneš, P., Šíma, J.: *Výzvy antimonopolní politiky v 21. století*, ACTA OECONOMICA PRAGENSIA, 2005, č. 3
- Paneš, P.: *Teoretické koncepce hospodářské soutěže*, Politická ekonomie, 2005, č. 6
- Raus, D., Neruda, R.: *Hospodářská soutěž po vstupu ČR do EU*, 1. vyd., Brno, CP Books, a.s., 2005, ISBN 80-251-0394-3
- Raus, D., Neruda, R.: *Zákon o ochraně hospodářské soutěže: Komentář a související české i komunitární předpisy*, Praha, Linde Praha, a.s., 2004, ISBN 80-7201-483-8
- Říkovský, M.: *Podnikatelství a konkurenční tržní proces v rakouské škole a v díle J. A. Schumpetera*, Politická ekonomie, 2004, č. 2
- Samuelson, P. A., Nordhaus, W. D.: *Economics*, 16th ed., Boston (MA), McGraw-Hill/Irwin, 1998, ISBN 0-07-057947-4
- Sherwood, B.: *Leniency deals seen as key to war on cartels*, 2nd ed., Financial Times, London, 2005, June 1, pg. 2
- Schwarz, J.: *Utilities: Deregulated or Re-regulated?*, Prague economic papers, 2003, March, n. 1, vol. XII
- Soukup, M.: *Ochrana konkurence v České republice a v zemích Evropské unie*, bakalářská práce IES FSV UK, Praha, 2001
- Soukupová, J. et al.: *MIKROEKONOMIE*, 2. vyd., Praha, Management Press, Ringier ČR, a.s., 1999, ISBN 80-7261-005-8
- Symeonidis, G.: *Cartel stability with multiproduct firms*, International Journal of Industrial Organization, Amsterdam, March 2002, Vol. 20, Iss. 3

Šlaisová, M.: *Ochrana konkurenčního prostředí v Evropské unii a v České republice*, bakalářská práce IES FSV UK, Praha, 1999

Šlosarčík, I.: *Politický a právní rámec evropské integrace*, Praha, Institut pro evropskou politiku Europeum, 2005, ISBN 80-903237-6-6

Varian, H. V.: *Mikroekonomie*, 1. vyd., Praha, VICTORIA PUBLISHING, a. s., 1995, ISBN 80-85865-25-4

Žák, M.: *Učebnice hospodářské politiky II.*, 1. vyd., Praha, Vysoká škola ekonomická v Praze, 1997, ISBN 80-7079-057-1

Noviny a časopisy:

Ekonom č. 27, 7.-12.7.2006, str.16-17, čl. *Natvrdo a na férovku*, autori Šmejkal, V., Záruba, I.

Hospodářské noviny, 1.-3.10.2004, str.19, čl. *Kartel může být domluven i mrknutím oka*, Bednár, J.

Internet:

<http://www.wikipedia.org/>

<http://www.findarticles.com/>

<http://www.compet.cz/>

<http://www.globalcompetitionreview.com/>

<http://www.oecd.org/>

<http://www.usdoj.gov/>

<http://cerge-ei.cz/library/>

<http://ec.europa.eu/comm/competition/>

<http://europa.eu/>

<http://slovník.seznam.cz/>

<http://www.slovník.cz/>

Zoznam skratiek:

AA – Antitrust Authority (Protimonopolný úrad)

ČR – Česká republika

DG IV – Directorate-General of the European Commission

EÚ – Európska únia

ES – Európske spoločenstvá

ESD – Európsky súdny dvor

HS – Hospodárska súťaž

LP – Leniency program

LPs – Leniency programy

OECD – Organisation for Economic Co-operation and Development (Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj)

OFT – Office of Fair Trading

ÚOHS – Úrad pro ochranu hospodářské soutěže v ČR

VD – väzňovo dilemma

ZOHS – Zákon č. 143/2001 Sb., o ochrane hospodářské soutěže, ve znění pozdějších předpisů

Zoznam obrázkov:

Obrázok č.1: Štruktúra ochrany hospodárskej súťaže, str. 25

Obrázok č.2: Strom znázorňujúci priebeh hry, str. 48

Zoznam grafov:

Graf č.1: Cenový kartel, str. 34

Graf č.2: Optimalizácia množstva výroby podľa nákladov výroby a presun kvót, str. 35

Graf č.3: Kartelový obor a jedna firma v karteli, str. 36

Zoznam tabuliek:

Tabuľka č.1: Matica Vázňovho dilema, str. 38

Tabuľka č.2: Autority na ochranu hospodárskej súťaže v členských krajinách EÚ
používajúce leniency programy, str. 56